

**ΔΕΛΤΙΟ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ
2023**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΝΕΟΛΑΙΑΣ**

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου

Περιεχόμενα

Μελέτες - Άρθρα

- Πρόλογος

Έλενα Χατζηκακού

3
- Οι σχέσεις μέσω διαδικτύου και οι προκλήσεις της διαδικτυακής ασφάλειας:
Σεξουαλική θυματοποίηση μέσω διαδικτύου - Πρόσφατα Δεδομένα από την
Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480

Ραφαήλ Σοφοκλέους, Στέλλα Χαραλάμπους

4
- Οι κίνδυνοι και η ορθή χρήση του Διαδικτύου

Αθηνά Κοντού

13
- Η Αξιολόγηση της μάθησης και η καλλιέργεια της δημιουργικότητας
μέσω των ψηφιακών φακέλων επιτευγμάτων (e-Portfolio)

Ελένη Ζάνου

21
- Ευρωπαϊκό Έργο Erasmus+ KA3 “SAFER - SociAl competences and FundamEntal
Rights or preventing bullying” «Κοινωνικές Δεξιότητες και Θεμελιώδη Δικαιώματα
για Πρόληψη του Εκφοβισμού»

Γιώτα Παναγιώτου, Χριστιάνα Σταύρου

29
- Eco.Muse: Δίκτυο Ανοικτών Οικομουσείων για την Ανάδειξη και Ήπια Ενίσχυση
Περιοχών με Περιβαλλοντική Ιστορικότητα

Χριστίνα Παπασολομώντος, Παναγιώτης Σάββα

33

Πρόλογος

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (ΠΙ) στο πλαίσιο της αποστολής του για τη συνεχή επαγγελματική μάθηση των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων, προχώρησε και φέτος στην έκδοση του 25ου τεύχους του Ενημερωτικού Δελτίου. Το παρόν τεύχος επικεντρώνεται σε θέματα της τρέχουσας επικαιρότητας, όπως η χρήση του διαδικτύου και η αξιολόγηση της μάθησης. Επίσης, παρουσιάζεται η συμμετοχή του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου σε δύο συγχρηματοδοτούμενα έργα.

Η Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών Helpline and Hotline 1480 λειτουργεί στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έργου CyberSafety – Ένα καλύτερο Διαδίκτυο για τα παιδιά στην Κύπρο, υπό τον συντονισμό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου, και απευθύνεται σε παιδιά, εφήβους, γονείς, εκπαιδευτικούς και άλλους επαγγελματίες, παρέχοντας υποστήριξη και συμβουλές σε θέματα που σχετίζονται με την ασφαλή, υπεύθυνη και ηθική χρήση του Διαδικτύου και άλλων ψηφιακών μέσων. Με αφορμή δεδομένα από τη Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480, το πρώτο άρθρο αναφέρεται στις σχέσεις μέσω διαδικτύου και στις προκλήσεις που επιφέρουν οι νέες μορφές σχέσεων. Τονίζεται η συνεισφορά της Γραμμής στη διαχείριση τέτοιων περιστατικών και παράλληλα γίνεται αναφορά σε τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισης των κινδύνων.

Το δεύτερο άρθρο προχωρά ακόμη ένα βήμα και παρουσιάζει τους κινδύνους του διαδικτύου και κάνει συστάσεις προς τους νέους για τις αρνητικές πτυχές της χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης.

Με τους ψηφιακούς φακέλους επιτευγμάτων και πώς αυτοί επηρεάζουν τη γλωσσική εκμάθηση και αξιολόγηση των μαθητών καταπιάνεται το άλλο άρθρο του Δελτίου. Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, όπου φαίνεται η συμβολή του ψηφιακού φακέλου επιτευγμάτων στη διαδικασία μάθησης.

Στο παρόν τεύχος, παρουσιάζονται δύο (2) Ευρωπαϊκά Προγράμματα, στα οποία συμμετέχει ως Εταίρος, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Το Πρόγραμμα “SAFER - «Κοινωνικές Δεξιότητες και Θεμελιώδη Δικαιώματα για Πρόληψη του Εκφοβισμού», που στοχεύει στην ανάπτυξη και εφαρμογή μίας καινοτόμου μεθόδου, πρακτικής, για την προώθηση της εκπαίδευσης χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς και για την προώθηση κοινών αξιών.

Το Έργο «Eco.Muse: Δίκτυο Ανοικτών Οικομουσείων για την Ανάδειξη και Ήπια Ενίσχυση Περιοχών με Περιβαλλοντική Ιστορικότητα» αφορούσε στην ενίσχυση των περιοχών με πλούσια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, που τελούν υπό τον κίνδυνο μερικής ερημοποίησης.

Δρ Έλενα Χατζηκακού

Αναπληρώτρια Διευθύντρια Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Οι σχέσεις μέσω διαδικτύου και οι προκλήσεις της διαδικτυακής ασφάλειας: Σεξουαλική θυματοποίηση μέσω διαδικτύου - Πρόσφατα Δεδομένα από την Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480

Ραφαήλ Σοφοκλέους, PhD¹, Στέλλα Χαραλάμπους, MA²

Στο κείμενο πραγματοποιείται αναφορά στο μεταβαλλόμενο πλαίσιο των σχέσεων μέσω διαδικτύου, στις προκλήσεις και στους κινδύνους που αυτές οι νέες μορφές σχέσεων επιφέρουν, καθώς και σε τρόπους αντιμετώπισής τους. Ταυτόχρονα παρουσιάζονται στατιστικά στοιχεία για το διαδικτυακό σεξουαλικό εκβιασμό από τη Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480 και γίνεται συζήτηση για την συνεισφορά της Γραμμής στη διαχείριση των περιστατικών αυτών, καθώς και την προσπάθεια καλλιέργειας κουλτούρας ασφαλούς χρήσης του διαδικτύου μέσα από την ευαισθητοποίηση και την εκπαίδευση. Παράλληλα αναδεικνύονται τρόποι πρόληψης και αντιμετώπισης των κινδύνων με στόχο ένα ασφαλές διαδίκτυο για τους νέους, τα παιδιά και το σύνολο της κυπριακής κοινωνίας.

Λέξεις – κλειδιά: Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου Κύπρου, Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480, διαδικτυακή αποπλάνηση, Sexting, διαδικτυακός σεξουαλικός εκβιασμός.

Εισαγωγή

Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι αλληλοεπιδρούν και δημιουργούν σχέσεις έχει μετασχηματιστεί ριζικά με την πρόοδο και εξέλιξη των ψηφιακών τεχνολογιών. Η εποχή μας, ταυτίζεται με μια νέα εποχή ψηφιακής συνδεσιμότητας, όπου οι άνθρωποι μπορούν να επικοινωνούν και να δημιουργούν σχέσεις μέσω των ψηφιακών μέσων. Ωστόσο, αυτή η ανάπτυξη δεν έρχεται χωρίς προκλήσεις, καθώς οι σχέσεις στο διαδίκτυο φέρνουν στην επιφάνεια ζητήματα που αφορούν την ασφάλεια και την προστασία της ιδιωτικής ζωής. Οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης και οι εφαρμογές συνομιλίας έχουν επιτρέψει στους ανθρώπους να συνδεθούν με αγνώστους ανά τον κόσμο και να αναπτύξουν σχέσεις από απόσταση. Οι άνθρωποι μπορούν να επικοινωνήσουν, να μοιραστούν εμπειρίες και να νιώσουν μέρος μιας κοινότητας ακόμα και αν βρίσκονται σε απόσταση (Bargh & McKenna, 2004; Hampton et al., 2011).

Οι τρόποι με τους οποίους έχουν μετασχηματιστεί οι ανθρώπινες σχέσεις μέσω του διαδικτύου είναι ποικίλοι. Στη συνέχεια συνοψίζονται τέσσερις από αυτούς. Αρχικά, υπάρχει η δυνατότητα απεριόριστης πρόσβασης. Σε αντίθεση με το παρελθόν, όπου οι σχέσεις ήταν περιορισμένες στο στενό κύκλο των γνωστών ατόμων, το διαδίκτυο παρέχει πλέον απεριόριστη πρόσβαση σε ανθρώπους από όλο τον κόσμο, εκμηδενίζοντας τα χωροχρονικά πλαίσια. Μέσω του διαδικτύου, είναι δυνατή η επικοινωνία με άτομα που διαμένουν σε διαφορετικές χώρες και πολιτισμούς, διευρύνοντας έτσι τους ανθρώπινους ορίζοντες και δημιουργώντας νέες προοπτικές για σχέσεις. Καμιά άλλη γενιά δεν είχε ποτέ στη διάθεση της τόσες ευκαιρίες να επικοινωνήσει με άλλα άτομα, να εντοπίσει πληροφορίες και να μοιραστεί περιεχόμενο. Έπειτα, η επικοινωνία είναι εικονική και

^{1,2} Ο Ραφαήλ Σοφοκλέους και η Στέλλα Χαραλάμπους είναι Λειτουργοί του Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου.

απουσιάζει η μη λεκτική επικοινωνία. Οι σχέσεις στο διαδίκτυο συχνά λαμβάνουν χώρα μέσω κειμένων, εικόνας, ήχου και βίντεο, αντί την δια ζώσης επικοινωνία. Αυτό το χαρακτηριστικό της διαδικτυακής επικοινωνίας, δημιουργεί αρκετές προκλήσεις καθώς παρέχεται η δυνατότητα στον/στην καθένα/καθεμιά να παρουσιάσει τον εαυτό του επιθυμεί πίσω από μια οθόνη. Επιπρόσθετα, στο διαδίκτυο δημιουργούνται κοινότητες και δίκτυα μέσω των οποίων μπορούμε να επικοινωνήσουμε, να συνδεθούμε, να ανταλλάξουμε απόψεις και να αναπτύξουμε επαφές με άλλα άτομα με κοινά ενδιαφέροντα και στόχους (Hampton et al., 2011). Τέλος, πολλές φορές οι σχέσεις στο διαδίκτυο είναι επιρρεπείς σε μορφές επιθετικότητας και χαρακτηρίζονται από ανωνυμία, καθώς οι χρήστες μπορούν να κρύβονται πίσω από τη διαδικτυακή τους ταυτότητα. Η απουσία φυσικής παρουσίας και ο ελεύθερος χαρακτήρας της επικοινωνίας στο διαδίκτυο, μπορεί να οδηγήσουν σε ανεύθυνη συμπεριφορά και προκλήσεις.

Ενώ το διαδίκτυο μπορεί να προσφέρει αμέτρητες ευκαιρίες και θετικές εμπειρίες, είναι σημαντικό να χρησιμοποιείται με σύνεση, ασφάλεια και επίγνωση των κινδύνων που ενέχει. Αδιαμφισβήτητο, αυτή η επανάσταση στην επικοινωνία, πέρα από τα πολλαπλά οφέλη και προοπτικές έχει επιφέρει ταυτόχρονα νέους κινδύνους στον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσονται οι οικίες ερωτικές σχέσεις ανάμεσα στους ανθρώπους και οι οποίοι, μπορεί να οδηγήσουν σε σεξουαλική εκμετάλλευση. Συγκεκριμένα, οι κυριότεροι κίνδυνοι που προκύπτουν στο πλαίσιο της διαδικτυακής επικοινωνίας, είναι η *διαδικτυακή αποπλάνηση* (grooming), η *ανταλλαγή μηνυμάτων, γυμνών φωτογραφιών και βίντεο ερωτικού περιεχομένου* (sexting) και ο *διαδικτυακός σεξουαλικός εκβιασμός* (sextortion). Στην εποχή των νέων τεχνολογιών και των κοινωνικών μέσων, οι άνθρωποι παρουσιάζονται ευάλωτοι μπροστά στην απειλή της σεξουαλικής εκμετάλλευσης και του εκβιασμού μέσω του διαδικτύου (O'Malley & Holt, 2022).

Μορφές σεξουαλικής θυματοποίησης μέσω Διαδικτύου

• Διαδικτυακή Αποπλάνηση (Grooming)

Η διαδικτυακή αποπλάνηση ή αλλιώς διαδικτυακή άγρα παιδιών για σεξουαλικούς σκοπούς, συμβαίνει όταν ένας ενήλικας, εκμεταλλευόμενος την ανωνυμία στο διαδίκτυο, προσπαθεί να προσεγγίσει ένα παιδί ή ένα/μία έφηβο/η, με σκοπό να τον/την συναντήσει προσωπικά και να τον/την εκμεταλλευτεί σεξουαλικά με οποιοδήποτε τρόπο (Schoeps et al., 2020). Συγκεκριμένα, οι θύτες στοχεύουν στην

αναζήτηση και στον εντοπισμό ευάλωτων νεαρών ατόμων, με στόχο την εκμετάλλευσή τους για προσωπικό όφελος (Wolak et al., 2006). Η διαδικτυακή άγρα παιδιών για σεξουαλικούς σκοπούς, μπορεί να συμβεί στα κοινωνικά δίκτυα, στα διαδικτυακά παιχνίδια και σε όλα τα πιθανά διαδικτυακά περιβάλλοντα στα οποία υπάρχουν παιδιά. Ο/η θύτης μέσω ψεύτικων προφίλ προσποιείται ότι είναι κάποιος άλλος/η με στόχο να αποκτήσει πρόσβαση σε προσωπικές πληροφορίες και να εκμεταλλευτεί το θύμα αφότου πρώτα κερδίσει την εμπιστοσύνη του, ενώ στην πορεία χρησιμοποιεί το συναίσθημα του φόβου με στόχο τη χειραγώγηση του θύματος, ώστε αυτό να μην αποκαλύψει τη θυματοποίηση που υφίσταται.

Οι συνέπειες της διαδικτυακής αποπλάνησης μπορεί να είναι καταστροφικές για τα θύματα και περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την απώλεια της ψυχολογικής τους ευημερίας και την επίθεση στην καθολική τους αξιοπρέπεια, την απώλεια της ιδιωτικότητας τους και την καταπάτηση των προσωπικών τους δεδομένων, μέχρι και τον εκβιασμό, επιπτώσεις οι οποίες ενδέχεται να έχουν μακροχρόνιες συνέπειες στις ζωές των παιδιών και των εφήβων (Calvete et al., 2022).

• Ανταλλαγή προσωπικών φωτογραφιών, βίντεο και μηνυμάτων ερωτικού περιεχομένου (Sexting)

Την ίδια στιγμή, ένας δεύτερος σημαντικός κίνδυνος που πηγάζει από την ανάπτυξη σχέσεων μέσω του διαδικτύου και των ψηφιακών συσκευών είναι υπό ορισμένες συνθήκες, το φαινόμενο του sexting. Ο όρος sexting, αποτελείται από τις λέξεις «sex» και «texting» και ορίζεται ως η αποστολή ή η λήψη φωτογραφιών, βίντεο ή κειμένου σεξουαλικού περιεχομένου, χρησιμοποιώντας τις ψηφιακές τεχνολογίες (Lee et al., 2016; O'Connor & Drouin, 2020). Αυτή η πρακτική, έχει αναδειχθεί με την εξάπλωση των κινητών τηλεφώνων και των κοινωνικών μέσων επικοινωνίας και έχει επηρεάσει τον τρόπο που οι άνθρωποι εκφράζουν το ερωτικό τους ενδιαφέρον και τον τρόπο με τον οποίο αλληλοεπιδρούν δια μέσου των ψηφιακών τεχνολογιών, στο πλαίσιο προσωπικών σχέσεων ή στην προσπάθεια δημιουργίας τέτοιων σχέσεων (Madigan et al., 2018). Οι νέοι, στη προσπάθεια τους να δείξουν ελκυστικοί/ες στο διαδίκτυο βγάζουν και ανεβάζουν «selfies» στο διαδίκτυο (Schoeps et al., 2020). Πολλές φορές, η ανταλλαγή ερωτικού περιεχομένου πραγματοποιείται στο πλαίσιο του φλερτ ή/και ως ένδειξη αγάπης προς τον/την ερωτικό σύντροφο. Το φλερτ, αυτή η συναρπαστική διαδικασία της αρχικής γνωριμίας και της σεξουαλικής ελκυστικότητας μεταξύ δύο ανθρώπων,

έχει υποστεί μια μεγάλη μεταμόρφωση. Η διάδοση των ψηφιακών μέσων επικοινωνίας έχει αλλάξει ριζικά τον τρόπο που οι άνθρωποι φλερτάρουν και εκφράζουν το ερωτικό τους ενδιαφέρον. Το φλερτ έχει εξελιχτεί πλέον σε μια ψηφιακή εμπειρία, εξαιτίας της ανόδου των τεχνολογικών καινοτομιών και της διαδεδομένης χρήσης των κινητών τηλεφώνων, των υπολογιστών, των κοινωνικών μέσων και των εφαρμογών ανταλλαγής μηνυμάτων.

Το συναινετικό sexting, φαίνεται ότι μπορεί να έχει μια σειρά από θετικές επιπτώσεις για τους ανθρώπους. Αρχικά, προσφέρει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να εκφράσουν την ερωτική τους πλευρά μέσω της τεχνολογίας, όπου δε χρειάζεται η πρόσωπο με πρόσωπο επαφή, κάτι το οποίο μπορεί να βοηθήσει άτομα τα οποία βιώνουν κοινωνικό άγχος σε παρόμοιες καταστάσεις. Παράλληλα, δια μέσου της πρακτικής αυτής, άτομα τα οποία διατηρούν σχέση από απόσταση, μπορούν να διατηρήσουν την ερωτική τους σύνδεση και να ενδυναμώσουν τους συναισθηματικούς τους δεσμούς (Klettke et al., 2014). Επιπρόσθετα, μέσω του sexting, παρέχεται η ευκαιρία για εξερεύνηση της σεξουαλικότητας και για οικοδόμηση της σεξουαλικής ταυτότητας (Döring, 2014).

Ωστόσο, πέραν από τις θετικές συνέπειες που μπορεί να προκύψουν από την εμπλοκή ενός ατόμου σε συμπεριφορές sexting, η πρακτική αυτή ενέχει και διάφορους κινδύνους. Ακόμη και στις περιπτώσεις όπου το sexting συμβαίνει συναινετικά, υπάρχει ο κίνδυνος για μη εξουσιοδοτημένη διάδοση του υλικού, χωρίς τη συγκατάθεση του ατόμου ή των ατόμων που απεικονίζονται σε αυτό, με αποτέλεσμα αρκετές αρνητικές επιπτώσεις, τόσο σε ατομικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο για τα θύματα. Ορισμένες από τις επιπτώσεις που μπορεί να προκύψουν, αφορούν τη διάδοση κακόβουλων σχολίων και τη δημιουργία αρνητικής φήμης για το θύμα, καταστάσεις οι οποίες ενδέχεται να οδηγήσουν σε κοινωνικό αποκλεισμό και απομόνωση του θύματος (Van Ouytsel et al., 2019). Παράλληλα, σε πρόσφατες μελέτες, έχει εντοπιστεί θετική σχέση ανάμεσα στο μη συναινετικό ή υπό πίεση sexting και την εμφάνιση συμπτωμάτων κατάθλιψης και αυτοκτονικού ιδεασμού (Gassó et al., 2019; Wachs et al., 2021). Τέλος, μέσα από σχετικές έρευνες διαφάνηκε ότι ένα άτομο το οποίο συμμετέχει σε πρακτικές sexting, έχει αυξημένες πιθανότητες να πέσει θύμα διαδικτυακού εκφοβισμού (cyberbullying) ή ακόμη και διαδικτυακού σεξουαλικού εκβιασμού (sextortion) (Medrano et al., 2018) ή διαδικτυακής αποπλάνησης (cyber grooming) (Machimbarrena et al., 2018).

• Διαδικτυακός Σεξουαλικός Εκβιασμός (Sextortion)

Την ίδια στιγμή, το sexting, μπορεί όπως προαναφέρθηκε να οδηγήσει σε ένα τρίτο σημαντικό κίνδυνο που προκύπτει από τις ερωτικές σχέσεις μέσω του διαδικτύου, το διαδικτυακό εκβιασμό ή αλλιώς sextortion. Ο όρος sextortion αποτελείται από τις λέξεις «sex» και «extortion» και ορίζεται ως η επαπειλούμενη διάδοση οικείου, σεξουαλικού περιεχομένου υλικού χωρίς τη συναίνεση του δημιουργού, συνήθως με σκοπό την απόκτηση πρόσθετων εικόνων, σεξουαλικών πράξεων ή χρημάτων (Patchin & Hinduja, 2020), φαινόμενο ανησυχητικό στη σύγχρονη ψηφιακή κοινωνία (O'Malley & Holt, 2022).

Οι θύτες προβαίνουν σε δημιουργία ψεύτικων προφίλ, ανεβάζοντας ελκυστικές φωτογραφίες ατόμων, κυρίως γυναικείου φύλου και προσεγγίζουν κυρίως άτομα ανδρικού φύλου στέλνοντας τους αιτήματα φιλίας και εκφράζοντάς τους πολύ γρήγορα, έντονο συναισθηματικό ενδιαφέρον, σε μια προσπάθεια να κερδίσουν την εμπιστοσύνη τους. Στη συνέχεια, ο θύτης ζητά από το θύμα να συναντηθεί μαζί του, σε ένα περισσότερο ιδιωτικό κανάλι επικοινωνίας και να προβεί σε ενέργειες σεξουαλικού περιεχομένου μπροστά από την κάμερα, καταγράφοντάς το. Έχοντας πλέον στην κατοχή του το εν λόγω υλικό, ο θύτης απειλεί το θύμα ότι, αν δεν προχωρήσει με την καταβολή ρήτρας ή την εκ νέου αποστολή παρόμοιου υλικού, θα κοινοποιήσει το προσωπικό του υλικό σε άτομα του οικείου οικογενειακού ή εργασιακού του περιβάλλοντος.

Αναφορικά με τις αρνητικές συνέπειες που μπορεί να προκύψουν διά μέσου του διαδικτυακού σεξουαλικού εκβιασμού, αναφέρεται ότι, τα θύματα βιώνουν συναισθηματικές δυσκολίες ως αποτέλεσμα του φόβου που νιώθουν αναφορικά με την πιθανή δημοσιοποίηση του υλικού στο οποίο απεικονίζονται, με αρκετούς να αναζητούν υποστήριξη από επαγγελματίες ψυχικής υγείας (Wolak et al., 2018). Ωστόσο, σύμφωνα με τους Nilsson et al. (2019), μεγάλος αριθμός ατόμων που υπέστησαν διαδικτυακό σεξουαλικό εκβιασμό, δεν αναζητούν βοήθεια, εξαιτίας του φόβου και της ντροπής που νιώθουν, με αποτέλεσμα να μην λαμβάνουν την υποστήριξη που χρειάζονται. Παράλληλα, τα θύματα αναφέρεται να βιώνουν έντονα συναισθήματα ντροπής και κοινωνικής απομόνωσης, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις δύναται να οδηγηθούν σε αυτοτραυματικές συμπεριφορές ή σε απόπειρα αυτοχειρίας (Nilsson et al., 2019). Συνολικά, όπως προκύπτει μέσα από πρόσφατες μελέτες, οι επιπτώσεις του sextortion, μπορεί να είναι αρκετές και πολύ σοβαρές και μπορεί να οδηγήσουν σε

καταστροφή των προσωπικών και επαγγελματικών ζωνών των θυμάτων, εξαιτίας των απειλών ή και της πραγματοποίησης αυτών, με δημοσιοποίηση προσωπικού τους υλικού και κατάχρηση της ιδιωτικότητάς τους (Hong et al., 2020).

Συμβουλές για προστασία από τη διαδικτυακή σεξουαλική θυματοποίηση

Λαμβάνοντας υπόψιν τις διάφορες μορφές σεξουαλικής θυματοποίησης στο χώρο του διαδικτύου και τις πολυάριθμες αρνητικές επιπτώσεις που μπορεί να προκύψουν από αυτές, κρίνεται σημαντική η επαρκής ενημέρωση και ευαισθητοποίηση αναφορικά με ζητήματα που αφορούν τη διαδικτυακή αποπλάνηση ανηλίκων, το sexting και το sextortion, με στόχο τη προώθηση και διασφάλιση της υπεύθυνης και ασφαλούς χρήσης του διαδικτύου και την προστασία των παιδιών και των εφήβων από οποιαδήποτε μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

Ορισμένες συμβουλές για προστασία των νεαρών ατόμων από τη διαδικτυακή σεξουαλική θυματοποίηση περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τις ακόλουθες:

- Έλεγχο της αξιοπιστίας των διαδικτυακών προφίλ που συναντούν και με τα οποία αλληλοεπιδρούν τα παιδιά και οι έφηβοι στο διαδίκτυο.
- Αποφυγή επικοινωνίας ή συνάντησης με άγνωστα άτομα τα οποία γνώρισαν στο διαδίκτυο ή διά μέσου των ψηφιακών τεχνολογιών, χωρίς τη στενή επίβλεψη ενός γονέα/κηδεμόνα.
- Ρύθμιση του απορρήτου των προφίλ που διατηρεί το παιδί ή ο έφηβος/η στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, ώστε να μπορούν να τον/την εντοπίζουν μόνο γνωστά του/της άτομα.
- Ανάπτυξη δεξιοτήτων κριτικής σκέψης στα παιδιά και τους εφήβους αναφορικά με τη σημαντικότητα διαφύλαξης και χρήσης προσωπικών πληροφοριών και οικείου πολυμεσικού περιεχομένου στο διαδίκτυο.
- Συζήτηση αναφορικά με τις διαδικτυακές τους δραστηριότητες και τα κριτήρια επιλογής των διαδικτυακών τους φίλων.
- Εφαρμογή λογισμικών τα οποία επιτρέπουν τον γονικό έλεγχο και την αποφυγή έκθεσης ή πρόσβασης του παιδιού σε περιεχόμενο που δεν είναι κατάλληλο για την ηλικία του.
- Ανάπτυξη δεξιοτήτων αναζήτησης βοήθειας από κάποιο έμπιστο ενήλικα σε περίπτωση που βιώσουν θυματοποίηση ή που μια συμπεριφορά στο διαδίκτυο τους κάνει να νιώσουν άβολα.

- Αναφορά οποιασδήποτε ύποπτης συμπεριφοράς στις αρμόδιες αρχές - Κλάδος Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος (τηλ. 22808200) και Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480.

Νομοθετικό Πλαίσιο

Αναφορικά με το νομοθετικό πλαίσιο που εφαρμόζεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση γενικότερα, αλλά και στην Κύπρο ειδικότερα, οι διάφορες μορφές διαδικτυακής σεξουαλικής θυματοποίησης έναντι παιδιών και εφήβων, όπως αναφέρθηκαν πιο πάνω, αποτελούν αξιόποινη πράξη η οποία δύναται να επιφέρει σημαντικές νομικές κυρώσεις σε περίπτωση καταδίκης.

Αρχικά, η διαδικτυακή αποπλάνηση είναι ένα έγκλημα το οποίο τιμωρείται αυστηρά σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Η προστασία των παιδιών από κάθε μορφή θυματοποίησης αποτελεί συνταγματικό τους δικαίωμα σύμφωνα με την χάρτα για τα δικαιώματα του παιδιού των Ηνωμένων Εθνών, και συγκεκριμένα το άρθρο 34 το οποίο αναφέρεται στο δικαίωμα προστασίας από σεξουαλική κακοποίηση (BIK, 2023) αλλά και την νέα Ευρωπαϊκή στρατηγική για τα δικαιώματα του παιδιού 2022 - 2027 (Council of Europe, 2022).

Σύμφωνα με τον «Περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, της Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμο του 2014 (91(I)/2014)», και συγκεκριμένα τα άρθρα 7, 8 και 9 της σχετικής νομοθεσίας, όλες οι μορφές διαδικτυακής σεξουαλικής θυματοποίησης αποτελούν καταδικαστέες πράξεις στην Κύπρο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Εδάφιο 4, του Άρθρου 7, «Όποιος διά ζώσης ή μέσω της τεχνολογίας της πληροφορικής και των επικοινωνιών, προκαλεί ή προτείνει σε παιδί το οποίο δεν έχει φτάσει στην ηλικία συναίνεσης, όπως το παιδί αυτό συμμετέχει σε πορνογραφική παράσταση, με σκοπό ο προκαλών ή ο προτείνων ή το τρίτο πρόσωπο να παρακολουθήσει την παράσταση αυτή, είναι ένοχος κακουργήματος και, σε περίπτωση καταδίκης του, υπόκειται σε ποινή φυλάκισης που δεν υπερβαίνει τα δέκα (10) έτη». Ενώ, σύμφωνα με το Εδάφιο 2 του Άρθρου 8, «Όποιος εν γνώσει του αποκτά πρόσβαση σε παιδική πορνογραφία μέσω της τεχνολογίας της πληροφορικής και των επικοινωνιών είναι ένοχος κακουργήματος και, σε περίπτωση καταδίκης του, υπόκειται σε ποινή φυλάκισης που δεν υπερβαίνει τα δέκα (10) έτη» (CyLaw, 2014). Τέλος, η σχετική νομοθεσία, μέσω των Εδαφίων 1 και 2 του Άρθρου 9, κάνει συγκεκριμένη αναφορά στη διαδικτυακή άγρα παιδιών για σεξουαλικούς σκοπούς, αναφέροντας

ότι, «Όποιος προτείνει σε παιδί το οποίο δεν έχει φτάσει στην ηλικία συναίνεσης, μέσω της τεχνολογίας της πληροφορικής και των επικοινωνιών, είτε συνάντηση με σκοπό την τέλεση σεξουαλικής πράξης ή με σκοπό την παραγωγή υλικού παιδικής πορνογραφίας ή με σκοπό οποιασδήποτε άλλης σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή επικοινωνία, πρόσκληση ή προσέγγιση με σκοπό την απόκτηση ή την πρόσβαση σε υλικό παιδικής πορνογραφίας, ακόμα και αν δεν πετύχει ο εν λόγω σκοπός, θεωρείται ως άγρα παιδιού για σεξουαλικούς σκοπούς και αποτελεί αδίκημα το οποίο τιμωρείται με έως 10 χρόνια φυλάκιση» (CyLaw, 2014).

Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480

Η Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480 λειτουργεί στο πλαίσιο του Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου Κύπρου και είναι μέρος του δικτύου σχετικών γραμμών των Insafe και INHOPE (<https://www.betterinternetforkids.eu/policy/insafe-inhope>). Η κύρια αποστολή της είναι, να παρέχει πληροφόρηση και συμβουλευτική σε παιδιά, νέους/νέες, γονείς, εκπαιδευτικούς, σχετικά με θέματα που άπτονται της ασφαλούς και υπεύθυνης χρήσης των ψηφιακών τεχνολογιών και του διαδικτύου. Η Γραμμή λειτουργεί ως μέρος της εθνικής στρατηγικής για ένα καλύτερο διαδίκτυο για τα παιδιά στην Κύπρο (esafecyprus, 2017), υπό τον συντονισμό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου, και παράλληλα εφαρμόζει την Ευρωπαϊκή στρατηγική για ένα καλύτερο διαδίκτυο για τα παιδιά (BIK, 2022). Στόχος της Γραμμής είναι η προστασία και η προώθηση της ασφαλούς και υπεύθυνης χρήσης του διαδικτύου, δίνοντας έμφαση στην ευαισθητοποίηση για τους κινδύνους που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν τα νεαρά άτομα και πώς μπορούν να τους αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά. Συνοπτικά, στόχος είναι το διαδίκτυο να καταστεί ένα καλύτερο εργαλείο στα χέρια των παιδιών και των εφήβων.

Η Γραμμή Βοήθειας 1480 επιδιώκει να διασφαλίσει ότι όλοι οι πολίτες μπορούν να λάβουν άμεση υποστήριξη από εξειδικευμένους Λειτουργούς σχετικά με ζητήματα που σχετίζονται με τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών και του διαδικτύου. Οι εξειδικευμένοι Λειτουργοί παρέχουν χρήσιμες συμβουλές και υποστήριξη για διάφορα ζητήματα που προκύπτουν από τις κινδύνους που συνδέονται με τη χρήση του διαδικτύου, όπως ο διαδικτυακός εκφοβισμός, η διαδικτυακή αποπλάνηση (grooming), η σεξουαλική

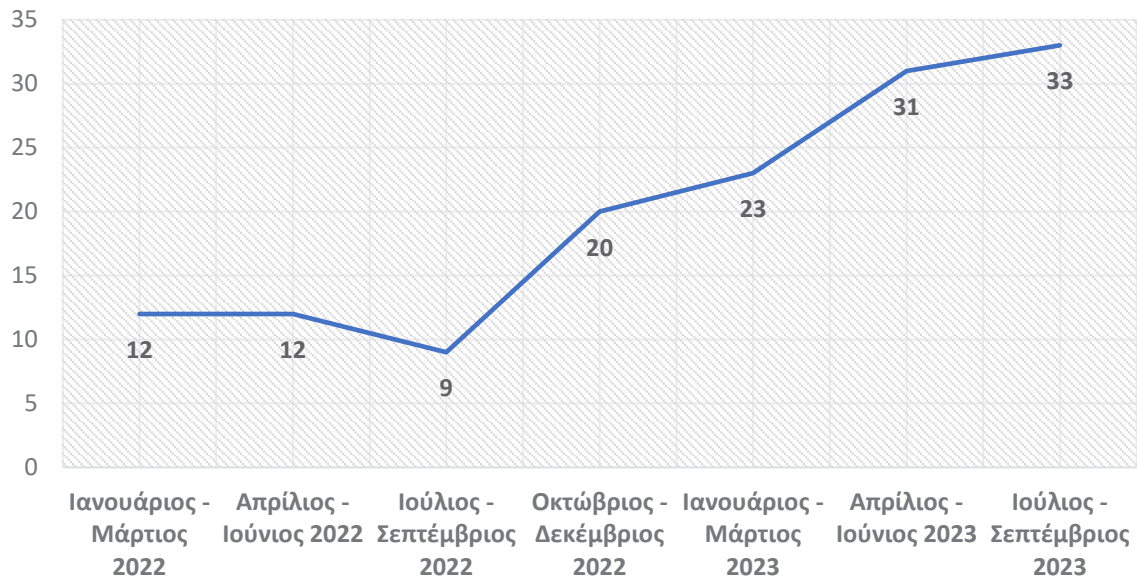
παρενόχληση, οι εκφράσεις μίσους, η υπερβολική χρήση του διαδικτύου, αλλά και προβλήματα που σχετίζονται με κοινωνικά δίκτυα όπως ψεύτικα προφίλ, παραβίαση λογαριασμών, ακατάλληλο περιεχόμενο, διαδικτυακές απάτες κ.λπ.

Η Γραμμή Καταγγελιών 1480 ως πρωταρχικό στόχο έχει να παρέχει ένα εύκολο προσβάσιμο και υπεύθυνο σημείο αναφοράς σε παιδιά, έφηβους, γονείς, και εκπαιδευτικούς, έτσι ώστε να μπορούν να αναφέρουν και να καταγγείλουν παράνομο περιεχόμενο ή δραστηριότητες στο διαδίκτυο. Εξειδικευμένοι Λειτουργοί αναλαμβάνουν τον χειρισμό των πληροφοριών που λαμβάνουν από το κοινό, τηρώντας την αρχή της εχεμύθειας, συμπεριλαμβανομένων αναφορών και καταγγελιών για περιεχόμενο που αφορά παιδική σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση. Ο κάθε πολίτης μπορεί να επικοινωνήσει τηλεφωνικά χωρίς χρέωση και διατηρώντας την ανωνυμία του, με την Γραμμή 1480, και να λάβει άμεση υποστήριξη (Ωρες λειτουργίας: Δευτέρα - Παρασκευή, 9.00 - 13.00 & 15:00 - 18:00, και Σάββατο 10:00 - 13:00) αλλά και οποιαδήποτε ώρα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στις ακόλουθες ηλεκτρονικές διευθύνσεις: 1480helpline@cyearn.pi.ac.cy ή 1480hotline@cyearn.pi.ac.cy.

Στατιστικά Γραμμής Βοήθειας και Καταγγελιών 1480 για περιστατικά Διαδικτυακής Σεξουαλικής Θυματοποίησης

Στο σημείο αυτό παρατίθενται οι αναφορές σεξουαλικού εκβιασμού στην Κύπρο, οι οποίες αναφέρθηκαν στη Γραμμή 1480, για υποστήριξη και καθοδήγηση, κατά τις τελευταίες επτά τριμηνίες. Αρχικά, μέσα από τη συλλογή και ανάλυση των πιο κάτω στοιχείων, διαφαίνεται ότι οι περιπτώσεις διαδικτυακού σεξουαλικού εκβιασμού, αποτελούν ένα σημαντικό πρόβλημα, το οποίο παρουσιάζει αυξητική τάση στη χώρα μας.

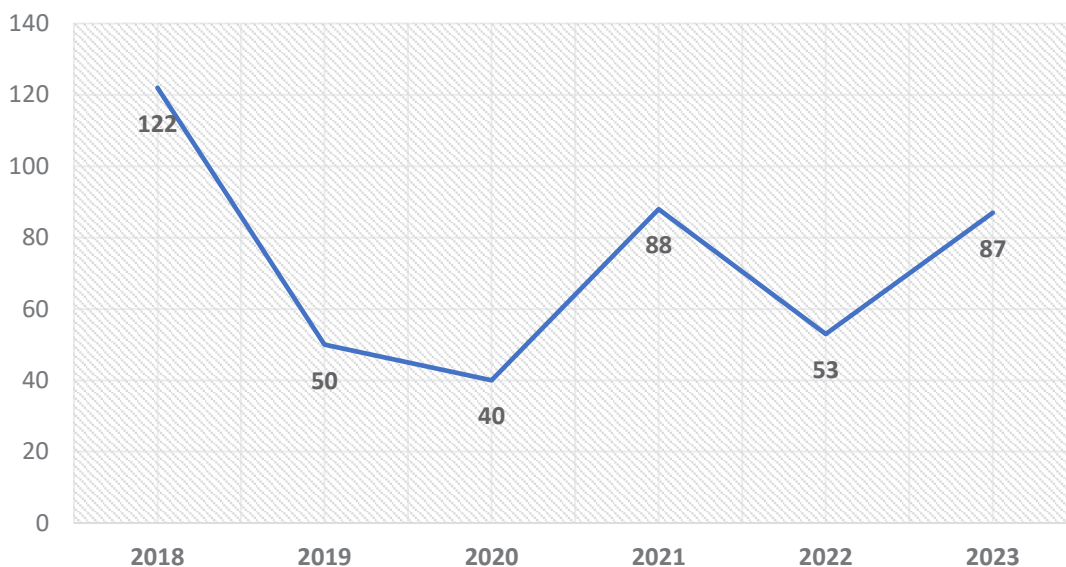
Παρόλο που οι αριθμοί των περιστατικών είναι συγκριτικά μικροί, και κατά την πρώτη σε σειρά τριμηνία (Ιαν. – Μαρ. 2022) είχαν ανέλθει στις 12 και στη συνέχεια παρέμειναν στα ίδια επίπεδα (βλ. δύο επόμενες τριμηνίες), τις τελευταίες τέσσερις τριμηνίες παρουσιάστηκε ωστόσο μία αυξητική τάση, καταδεικνύοντας τη σοβαρότητα του εν λόγω ζητήματος (Γράφημα 1).

Γράφημα 1: Αριθμός Αναφορών Σεξουαλικού Εκφοβισμού προς τη Γραμμή Βοήθειας 1480 ανά τριμηνία

Την ίδια στιγμή, οι πιο πάνω αριθμοί, επιβεβαιώνονται αν ανατρέξει κανείς στα περιστατικά σεξουαλικού εκβιασμού ανά έτος, κατά την τελευταία πενταετία (Γράφημα 2). Συγκεκριμένα, τα περισσότερα περιστατικά έχουν καταγραφεί κατά το έτος 2018 (122 περιστατικά), ενώ, στη συνέχεια, κατά τα έτη 2019 και 2020 παρατηρήθηκε μείωση, σε 50 και 40 περιστατικά αντίστοιχα. Το 2021, έχουν καταγραφεί διπλάσια περιστατικά (88 περιστατικά). Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι, παρόλο που καταγράφηκε

μείωση το 2022 (53 περιστατικά), τα μέχρι σήμερα περιστατικά για το 2023 υποδηλώνουν σημαντική αύξηση (87 περιστατικά). Συμπερασματικά, μέσα από τα στοιχεία της Γραμμής 1480 παρατηρείται ότι, ο διαδικτυακός σεξουαλικός εκβιασμός, αποτελεί ένα διαχρονικό πρόβλημα με περιόδους αυξητικής τάσης και απαιτείται περαιτέρω ευαισθητοποίηση του κοινού για αυτό το ζήτημα, με στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου.

Γράφημα 2: Αριθμός Αναφορών Σεξουαλικού Εκφοβισμού προς τη Γραμμή Βοήθειας 1480 ανά ημερολογιακό έτος

Σημ.: Για το 2023 η αναφορά περιλαμβάνει μόνο τις πρώτες τρεις τριμηνίες, απουσιάζει η τριμηνία Οκτ. 2023 – Δεκ. 2023.

Μέσα από την καταγραφή των περιστατικών από τη Γραμμή 1480, έχει διαπιστωθεί ότι, τα θύματα είναι κυρίως ενήλικα άτομα, ανδρικού φύλου, τα οποία αποδέχονται αιτήματα φιλίας από ψεύτικα προφίλ στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, στα οποία απεικονίζονται ελκυστικές φωτογραφίες ατόμων, κυρίως γυναικείου φύλου.

Οι επιπτώσεις που προκύπτουν από το διαδικτυακό σεξουαλικό εκβιασμό είναι αρκετές και προκαλούν μακροχρόνια συναισθήματα ανησυχίας και φόβου στα θύματα, τα οποία γνωρίζουν ότι ανά πάσα στιγμή το οικείο/προσωπικό τους υλικό, μπορεί να δημοσιοποιηθεί, πλήττοντας σοβαρά την φήμη τους και τις διαπροσωπικές ή και επαγγελματικές τους σχέσεις.

Ως εκ τούτου, το κοινό καλείται να είναι ιδιαίτερα προσεκτικό και ενημερωμένο αναφορικά με φαινόμενα όπως το sextortion, αλλά και τον τρόπο που δρουν οι θύτες, ώστε να μπορούν να αναγνωρίσουν τα πιθανά σημάδια και να αποφύγουν τη θυματοποίηση. Συνοπτικά είναι σημαντικό να προβαίνουν σε έλεγχο της αξιοπιστίας των διαδικτυακών προφίλ που τους προσεγγίζουν και να διακόπτουν κάθε επικοινωνία εάν κάτι τους φαίνεται περίεργο. Παράλληλα, εάν διαπιστώσουν ότι σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ένα άτομο αρχίζει να εκφράζει έντονο ερωτικό ενδιαφέρον για τα ίδια και τα καλεί σε ένα ιδιωτικό κανάλι επικοινωνίας, ενώ το ίδιο δεν εμφανίζεται στη κάμερα, χρησιμοποιώντας διάφορες δικαιολογίες, τότε θα πρέπει να διακόψουν κάθε επικοινωνία. Τέλος, σε περίπτωση που ένας πολίτης πέσει θύμα διαδικτυακού σεξουαλικού εκβιασμού, είναι σημαντικό να προχωρήσει άμεσα σε επικοινωνία με τον Κλάδο Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος (ΚΔΗΕ), της Αστυνομίας Κύπρου, στο 22808200, όπως επίσης και με το Κέντρο Ασφαλούς

Διαδικτύου της Κύπρου, στο 1480, ώστε να λάβει την κατάλληλη υποστήριξη και καθοδήγηση σχετικά με τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσει. Συγκεκριμένα, οι συμβουλές που δίδονται, αφορούν στη διακοπή επικοινωνίας με το θύτη και στην προσωρινή απενεργοποίηση των διαδικτυακών προφίλ των θυμάτων, όπως επίσης και την μη καταβολή οποιουδήποτε χρηματικού ποσού ή την εκ νέου αποστολή υλικού σεξουαλικού περιεχομένου. Τέλος, τα θύματα ενθαρρύνονται όπως προωθούν στο email της Γραμμής Βοήθειας 1480 (1480helpline@cyearn.pi.ac.cy) το προφίλ του θύτη, όπως επίσης και στιγμιότυπα οθόνης, ώστε να πραγματοποιηθεί άμεσα επικοινωνία με την εκάστοτε πλατφόρμα Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης για διαγραφή του εν λόγω προφίλ.

Συνοπτικά, μέσα από τη συνεργασία του ΚΔΗΕ και του Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου, γίνεται καταγραφή των περιστατικών και ακολουθούνται οι ενδεδειγμένες ενέργειες για διαγραφή των προφίλ των θυτών, ενώ, παράλληλα, παρέχεται συναισθηματική υποστήριξη στα θύματα. Ακόμη, ενημερώνονται διαρκώς τα θύματα για την πορεία του περιστατικού αλλά και για την τελική του έκβαση.

Η πολύ σημαντική προσπάθεια που πραγματοποιείται από τη Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480, καταγράφεται και μέσα από τις κλήσεις που έχουν τύχει χειρισμού για περιστατικά που άπτονται ευρύτερων θεμάτων της Γραμμής σε ετήσια βάση (και αφορούν την ασφάλεια στο διαδίκτυο, όπως το ηλεκτρονικό έγκλημα, η παραβίαση του ιδιωτικού απορρήτου, ο διαδικτυακός εκφοβισμός κ.α.). Οι κλήσεις καταγράφουν ανοδική πορεία τα τελευταία δύο χρόνια, δείχνοντας την εμπιστοσύνη του κοινού και παράλληλα, ότι οι Κύπριοι πολίτες μαθαίνουν να αναζητούν βοήθεια και να αναφέρουν το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν στη Γραμμή 1480 (Πίνακας 1).

Πίνακας 1: Ετήσιος αριθμός αναφορών προς τη Γραμμή Βοήθειας 1480

ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΦΟΡΩΝ (N)
2018	1116
2019	1091
2020	1249
2021	1132*
2022	1995
2023	2141**
Σύνολο	8724

* Για το 2021 τα δεδομένα αφορούν τους μήνες Ιανουάριο – Νοέμβριο 2021.

**Για το 2023 τα δεδομένα αφορούν τους μήνες Ιανουάριο – Σεπτέμβριο 2023.

Επιλογικά

Η Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480, τα τελευταία χρόνια έχει χειριστεί αποτελεσματικά ένα σημαντικό αριθμό περιστατικών που αφορούν περιπτώσεις διαδικτυακού σεξουαλικού εκβιασμού, συμβάλλοντας έτσι στη σημαντική υποστήριξη των θυμάτων. Η Γραμμή Βοήθειας και Καταγγελιών 1480 και το Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου, θα συνεχίσουν τις εντατικές τους προσπάθειες για περαιτέρω ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού, έχοντας ως πρωταρχικό στόχο την προστασία των παιδιών και των εφήβων, αλλά και του ευρύτερου πληθυσμού, από οποιαδήποτε μορφή διαδικτυακής σεξουαλικής θυματοποίησης. Ευρύτερα, οι προσπάθειες θα επικεντρωθούν στη δημιουργία κουλτούρας ασφαλούς διαδικτύου, συνεχίζοντας τις δράσεις επιμορφώσεων σε παιδιά, εφήβους, γονείς, εκπαιδευτικούς και ευρύτερα στην κυπριακή κοινωνία, με στόχο την ανάπτυξη κριτικά σκεπτόμενων πολιτών που θα έχουν τα εφόδια να διαχειριστούν τους κινδύνους που ενδέχεται να συναντήσουν στο διαδίκτυο. Το Κέντρο Ασφαλούς Διαδικτύου, λειτουργεί σήμερα στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος CYberSafety IV (<https://cybersafety.cy/>), υπό τον συντονισμό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου και στο οποίο συμμετέχουν ακόμη πέντε εταίροι από την Κύπρο, οι οποίοι είναι, το Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου, το Πανεπιστήμιο Κύπρου, η Αρχή Ψηφιακής Ασφάλειας, η Παγκύπρια Συνομοσπονδία Γονέων και η Cyta. Στα πλαίσια του προγράμματος CYberSafety IV, από τον Οκτώβριο του 2022, μέχρι και τον Σεπτέμβριο του 2023, έχουν πραγματοποιηθεί 118 δράσεις και έχουν επιμορφωθεί 4584 μαθητές, 348 γονείς και 339 εκπαιδευτικοί.

Βιβλιογραφία

Bargh, J. A., & McKenna, K. Y. (2004). The Internet and social life. *Annual Review of Psychology*, 55(1), 573-590.

BIK (2022). European Strategy for a Better Internet for Kids. Retrieved November 19, 2023 from: <https://www.betterinternetforkids.eu/policy/newbikstrategy>

BIK (2023). Children's rights in a digital world. Retrieved November 19, 2023 from: <https://www.betterinternetforkids.eu/teacher-corner/learning-modules/child-rights>

Calvete, E., Orue, I., & Gámez-Guadi, M. (2022). A Preventive Intervention to Reduce Risk of Online Grooming Among Adolescents. *Psychosocial Intervention*, 31(3), 177 – 184.

Council of Europe (2022). Strategy for the Rights of the Child (2022-2027). Retrieved November 19, 2023 from: <https://www.coe.int/en/web/children/strategy-for-the-rights-of-the-child>

Cylaw (2014). The prevention and combating of sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography law, 2014. Retrieved November 19, 2023 from: [http://www.olc.gov.cy/olc/olc.nsf/DFE2EDDF95824331C225860D002DAF93/\\$file/The%20Prevention%20and%20Combating%20of%20Sexual%20Abuse%20and%20Sexual%20Exploitation%20of%20Children%20and%20Child%20Pornography%20Law,%202014.pdf](http://www.olc.gov.cy/olc/olc.nsf/DFE2EDDF95824331C225860D002DAF93/$file/The%20Prevention%20and%20Combating%20of%20Sexual%20Abuse%20and%20Sexual%20Exploitation%20of%20Children%20and%20Child%20Pornography%20Law,%202014.pdf)

Döring, N. (2014). Consensual sexting among adolescents: Risk prevention through abstinence education or safer sexting. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 8(9), 1-15.

esafecyprus (2017). Έγγραφο Εθνικής Στρατηγικής. Ανακτήθηκε στις 30 Νοεμβρίου 2023 από: <https://www.esafecyprus.ac.cy/ethniki-stratigiki>

Gassó, A. M., Klettke, B., Agustina, J. R., & Montiel, I. (2019). Sexting, mental health, and victimization among adolescents: A literature review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(13), 1-14.

Hampton, K. N., Goulet, L. S., Rainie, L., & Purcell, K. (2011). Social networking sites and our lives: How people's trust, personal relationships, and civic and political involvement are connected to their use of social networking sites and other technologies. *Pew Research Center's Internet & American Life Project*. Retrieved November 30, 2023 from: <https://www.pewresearch.org/internet/2011/06/16/social-networking-sites-and-our-lives/>

Hong, S., Lu, N., Wu, D., Jimenez, D. E., & Milanaik, R. L. (2020). Digital sextortion: Internet predators and pediatric interventions. *Current Opinion in Pediatrics*, 32(1), 192-197.

Klettke, B., Hallford, D. J., & Mellor, D. J. (2014). Sexting prevalence and correlates: A systematic literature review. *Clinical Psychology Review*, 34(1), 44-53.

Lee, C. H., Moak, S., & Walker, J. T. (2016). Effects of self-control, social control, and social learning on sexting behavior among South Korean youths. *Youth & Society*, 48(2), 242-264.

- Machimbarrena, J. M., Calvete, E., Fernández-González, L., Álvarez-Bardón, A., Álvarez-Fernández, L., & González-Cabrera, J. (2018). Internet risks: An overview of victimization in cyberbullying, cyber dating abuse, sexting, online grooming and problematic internet use. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(11), 1-15.
- Madigan, S., Ly, A., Rash, C. L., Van Ouytsel, J., & Temple, J. R. (2018). Prevalence of multiple forms of sexting behavior among youth: A systematic review and meta-analysis. *JAMA Pediatrics*, 172(4), 327-335.
- Medrano, J. L. J., Lopez Rosales, F., & Gámez-Guadix, M. (2018). Assessing the links of sexting, cybervictimization, depression, and suicidal ideation among university students. *Archives of Suicide Research*, 22(1), 153-164.
- Nilsson, M. G., Pepelasi, K. T., Ioannou, M., & Lester, D. (2019). Understanding the link between sextortion and suicide. *International Journal of Cyber Criminology*, 13(1), 55-69.
- O'Connor, K., & Drouin, M. (2020). Sexting and social concerns. In M. D. Akdeniz, C. Walker, & D. Wall (Eds.), *The Palgrave Handbook of International Cybercrime and Cyberdeviance* (pp.1087-1108). Palgrave macmillian.
- O'Malley, R. L., & Holt, K. M. (2022). Cyber sextortion: An exploratory analysis of different perpetrators engaging in a similar crime. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(1-2), 258-283.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2020). Sextortion among adolescents: Results from a national survey of US youth. *Sexual Abuse*, 32(1), 30-54.
- Schoeps, K., Peris Hernández, M., Garaigordobil, M., & Montoya Castilla, I. (2020). Risk factors for being a victim of online grooming in adolescents. *Psicothema*, 32(1), 15-33.
- Van Ouytsel, J., Lu, Y., Ponnet, K., Walrave, M., & Temple, J. R. (2019). Longitudinal associations between sexting, cyberbullying, and bullying among adolescents: Cross-lagged panel analysis. *Journal of Adolescence*, 73, 36-41.
- Wachs, S., Wright, M. F., Gámez-Guadix, M., & Döring, N. (2021). How are consensual, non-consensual, and pressured sexting linked to depression and self-harm? The moderating effects of demographic variables. *International journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), 1-16.
- Wolak, J., Finkelhor, D., Walsh, W., & Treitman, L. (2018). Sextortion of minors: Characteristics and dynamics. *Journal of Adolescent Health*, 62(1), 72-79.
- Wolak, J., Mitchell, K., and Finkelhor, D. (2006). Online victimization of youth: Five years later. *National Center for Missing & Exploited Children Bulletin* - 07-06-025. Alexandria, VA.

Οι κίνδυνοι και η ορθή χρήση του Διαδικτύου

Αθηνά Κοντού, ΜΑ¹

Το άρθρο καταπιάνεται με τους κινδύνους του διαδικτύου και των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) και στις επιπτώσεις που μπορούν να έχουν στους νέους, όπως επίσης και στην ορθή και ασφαλή χρήση του διαδικτύου. Την ίδια στιγμή, παρουσιάζονται κάποιες συστάσεις και έρευνες από τον Αμερικανικό Ψυχολογικό Σύνδεσμο (American Psychological Association-APA) όσον αφορά στην πρώιμη εφηβεία και την ψυχολογική ανάπτυξη των νέων, η οποία φαίνεται να επωφελείται από τη διαδικτυακή κοινωνική αλληλεπίδραση αλλά, ταυτόχρονα, να επηρεάζεται και από τις αρνητικές πτυχές της χρήσης των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης.

Λέξεις-κλειδιά: επιβλαβείς συμπεριφορές, εθισμός, διαδικτυακός σεξουαλικός εκβιασμός.

Εισαγωγή

Καθώς η ψυχική υγεία των νέων συνεχίζει να καταποντίζεται, γονείς, εκπαιδευτικοί και εμπειρογνώμονες κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ), αφού ο φόβος και η παραπληροφόρηση κυριαρχούν στο διαδίκτυο (Weir, 2023). Σύμφωνα με τον APA γίνεται μια πολύ αρνητική συζήτηση γύρω από τα ΜΚΔ και υπάρχει καλός λόγος γι' αυτό. Ωστόσο, είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε ότι, ενώ μπορεί να υπάρχουν πολλά οφέλη για τους εφήβους, υπάρχουν και σημαντικοί κίνδυνοι. Οι έφηβοι και οι ενήλικες προφανώς παίρνουν κάτι από τα ΜΚΔ. Πρέπει όμως να χρησιμοποιούν τις πλατφόρμες διαδικτύου με υγιέστερους τρόπους.

«Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ήρθαν για να μείνουν» (Weir, 2023, σ. 48), δήλωσε η Δρ. Mary Alvord, κλινική ψυχολόγος και επίκουρη καθηγήτρια στο Πανεπιστήμιο George Washington και μέλος της επιτροπής του APA. Αυτό δεν σημαίνει, ωστόσο,

ότι πρέπει να αποδεχτούμε τους κινδύνους αυτούς. «Ακριβώς όπως αποφασίζουμε πότε τα παιδιά είναι αρκετά μεγάλα για να οδηγήσουν και τα διδάσκουμε να είναι καλοί οδηγοί, μπορούμε να καθορίσουμε κατευθυντήριες γραμμές και να διδάξουμε στα παιδιά να χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με ασφάλεια», δήλωσε η Δρ. Alvord (σ.48).

Η ανάπτυξη των εφήβων είναι σταδιακή και συνεχής, ξεκινώντας με βιολογικές και νευρολογικές αλλαγές που συμβαίνουν πριν παρατηρηθεί η εφηβεία - δηλ. ξεκινώντας περίπου από την ηλικία των 10 ετών - και διαρκεί τουλάχιστον μέχρι να ολοκληρωθούν οι δραματικές αλλαγές στο κοινωνικό περιβάλλον των νέων (π.χ. στο πλαίσιο των συνομηλίκων, της οικογένειας και του σχολείου) και οι νευρολογικές αλλαγές, δηλ. περίπου μέχρι την ηλικία των 25 ετών (APA 2023). Η κατάλληλη για την ηλικία χρήση των ΜΚΔ θα πρέπει να βασίζεται στο επίπεδο ωριμότητας του κάθε εφήβου (π.χ. δεξιότητες, διανοητική

¹ Η Αθηνά Κοντού είναι Λειτουργός του Κέντρου Ασφαλούς Διαδικτύου στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου.

ανάπτυξη, κατανόηση των κινδύνων) και το οικογενειακό περιβάλλον. Επειδή οι έφηβοι ωριμάζουν με διαφορετικούς ρυθμούς και επειδή δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία που να δείχνουν ότι τα παιδιά δεν επηρεάζονται από τους πιθανούς κινδύνους και τις ευκαιρίες που δημιουργεί η χρήση των ΜΚΔ σε μια συγκεκριμένη ηλικία, έρευνες βρίσκονται υπό ανάπτυξη για τον προσδιορισμό ενός ενιαίου χρονικού ή ηλικιακού σημείου για πολλές από αυτές τις συστάσεις. Σε γενικές γραμμές, οι δυνητικοί κίνδυνοι είναι πιθανό να είναι μεγαλύτεροι στην πρώιμη εφηβεία, μια περίοδο μεγαλύτερων βιολογικών, κοινωνικών και ψυχολογικών μεταβάσεων, από ότι στην όψιμη εφηβεία και την πρώιμη ενηλικίωση (APA 2023).

Οι πιθανοί κίνδυνοι των ΜΚΔ μπορεί να είναι ιδιαίτερα έντονοι κατά την πρώιμη εφηβεία, όταν προκύπτει μια επίθεση βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών αλλαγών στους νέους (APA 2023). Οι ενήλικες θα πρέπει να παρακολουθούν στενά τη χρήση των κοινωνικών μέσων των παιδιών τους στην πρώιμη εφηβεία, μεταξύ 10 και 14 ετών περίπου. Καθώς τα παιδιά γίνονται πιο ώριμα και αναπτύσσουν δεξιότητες ψηφιακής παιδείας, μπορούν να κερδίσουν μεγαλύτερη αυτονομία. Οι ενήλικες μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά να αξιοποιήσουν στο έπακρο τα ΜΚΔ, ενθαρρύνοντάς τα να χρησιμοποιούν τις διαδικτυακές πλατφόρμες για να επικοινωνούν με άλλους με θετικό τρόπο. Το πρωταρχικό όφελος είναι η κοινωνική σύνδεση και αυτό ισχύει για τους εφήβους που συνδέονται με φίλους που έχουν ήδη ή για αυτούς που κάνουν νέες συνδέσεις. Στα ΜΚΔ μπορούν να βρουν ανθρώπους που μοιράζονται την ταυτότητα και τα ενδιαφέροντά τους.

Οι κυριότεροι κίνδυνοι που μπορεί να αντιμετωπίσουν τα παιδιά στο διαδίκτυο είναι το ακατάλληλο περιεχόμενο, τα ανεπιθύμητα μηνύματα, η αποξένωσή τους από τον πραγματικό κόσμο, η αποπλάνηση, τα βίαια παιχνίδια, οι επιβλαβείς συμπεριφορές, ο εθισμός στο διαδίκτυο, ο εκφοβισμός ή αλλιώς cyberbullying, η παραπληροφόρηση ή οι ψεύτικες ειδήσεις, ο ηλεκτρονικός τζόγος, οι πιθανοί ιοί (Virus), η παιδική πορνογραφία, η παραβίαση της ιδιωτικής ζωής ή η υποκλοπή προσωπικών δεδομένων (phishing), η παραποίηση της γλώσσας, οι φυσικές παθήσεις, ο σεξουαλικός διαδικτυακός εξαναγκασμός και εκβιασμός σε άτομα, γνωστός και ως «sextortion» και, πολλοί άλλοι, που δεν πρέπει να αγνοούνται από τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς και άλλους ενήλικες.

Παρακάτω παρατίθενται οι ορισμοί των κινδύνων του διαδικτύου (Internet safety, 2023):

• **Ακατάλληλο περιεχόμενο**

Ο όρος «ακατάλληλο περιεχόμενο» είναι υποκειμενικός και εξαρτάται από την ηλικία ή και την ψυχική κατάσταση του κάθε ατόμου. Για παράδειγμα, ένα περιεχόμενο μπορεί να θεωρηθεί μη αποδεκτό για ένα μικρό παιδί εάν αυτό περιέχει ακατάλληλο υλικό, το οποίο μπορεί να προκαλέσει ψυχικές διαταραχές, να σοκάρει ή ακόμα να προωθήσει λάθος συμπεριφορές.

• **Ανεπιθύμητα μηνύματα**

Ανεπιθύμητα μηνύματα θεωρούνται τα μηνύματα εκείνα που, υπό κανονικές συνθήκες, οι χρήστες δεν θα επέλεγαν να δουν και τα οποία διανέμονται σε μεγάλο αριθμό παραληπτών. Παραδείγματα ανεπιθύμητων μηνυμάτων είναι τα μηνύματα που περιέχουν διαφημιστικά για προϊόντα αμφιβόλου ποιότητας, τα μηνύματα με περιεχόμενο που συσχετίζεται με ψευδοτυχερά παιχνίδια, οι ψευδονομικές υπηρεσίες, το πορνογραφικό υλικό κτλ. Πολύ συχνό φαινόμενο είναι και η λήψη αλυσιδωτών μηνυμάτων (chain emails).

• **Αποξένωση από τον πραγματικό κόσμο**

Η αλόγιστη και πολύωρη χρήση του διαδικτύου δημιουργεί συναισθηματική απόσταση και αλλοιώνει την ποιότητα επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους, κάτι το οποίο πολλές φορές οδηγεί στην αποξένωσή τους από τον πραγματικό κόσμο.

Αρκετοί είναι αυτοί οι οποίοι ξοδεύουν άπειρες ώρες μπροστά στον υπολογιστή παίζοντας διαδικτυακά παιχνίδια ή σερφάροντας στο διαδίκτυο.

• **Αποπλάνηση**

Αποπλάνηση συμβαίνει όταν άγνωστοι κακόβουλα εκμεταλλεύονται το στοιχείο της ανωνυμίας στο διαδίκτυο για να προσεγγίσουν ανήλικα παιδιά με στόχο τη σεξουαλική παρενόχληση. Στο διαδίκτυο ποτέ δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι ποιος είναι ο συνομιλητής μας στις ηλεκτρονικές μας επικοινωνίες, ακόμα και αν βλέπουμε τη φωτογραφία του ή αν χρησιμοποιούμε κάμερα.

• **Βίαια παιχνίδια**

Σύμφωνα με έρευνες, εκατομμύρια άτομα αφιερώνουν χρόνο, σε καθημερινή βάση, σε ηλεκτρονικά παιχνίδια. Όπως στην αγορά, έτσι και στο διαδίκτυο υπάρχουν διάφορες κατηγορίες παιχνιδιών.

Η πιο δημοφιλής κατηγορία παιχνιδιών είναι αυτή των παιχνιδιών δράσης, η οποία χωρίζεται σε άλλες υποκατηγορίες, όπως παιχνίδια πολεμικών τεχνών, λαβυρίνθων, πλατφόρμας, βολών κ.ά.

Η κατηγορία βολών θεωρείται η πλέον βίαιη κατηγορία παιχνιδιών και έχει κατακριθεί ιδιαίτερα για τα κακά πρότυπα και τις αρνητικές επιδράσεις που πιθανότατα να έχει, ειδικά σε νεαρά άτομα. Όπως λέει και το όνομα, σκοπός είναι να χρησιμοποιήσουμε όπλα, ώστε να εξοντώσουμε τους αντιπάλους και να ολοκληρώσουμε τις αποστολές του παιχνιδιού. Βία όμως που εκφράζουμε στα παιχνίδια μπορεί να την εμφανίσουμε και στην κανονική μας ζωή.

• **Επιβλαβείς συμπεριφορές**

Το γεγονός ότι το διαδίκτυο δεν είναι υπό τη δικαιοδοσία οποιουδήποτε, καθιστά αδύνατο τον έλεγχο του περιεχομένου του. Ιστοσελίδες για βουλιμία, ανορεξία, αυτοκτονία, σατανισμό και τυχερά παιχνίδια υπάρχουν πολλές και παρακινούν σε επιβλαβείς συμπεριφορές.

• **Εθισμός στο διαδίκτυο**

Εθισμός στο διαδίκτυο μπορεί να προκύψει με την πολύωρη ενασχόληση ατόμων σε διαδικτυακές δραστηριότητες όπως είναι τα παιχνίδια, τα δωμάτια συζητήσεων, ο ηλεκτρονικός τζόγος και άλλα. Ένα άτομο είναι εθισμένο όταν παρουσιάζει τα πιο κάτω χαρακτηριστικά:

- Χρήση του διαδικτύου για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από το προτιθέμενο.
- Κατανάλωση υπερβολικού χρόνου ή/και χρήματος σε δραστηριότητες σχετικές με το διαδίκτυο.
- Συμπτώματα συνδρόμου απόσυρσης, όπως για παράδειγμα άγχος, έμμονη σκέψη για το διαδίκτυο, όνειρα για το διαδίκτυο.
- Μείωση λειτουργικότητας του ατόμου. Συνήθως παραμελούν την προσωπική τους υγεία, γευματίζουν ανθυγιεινά, σταματούν τα αγαπημουςτους ενδιαφέροντα, εγκαταλείπουν το σχολείο, συγκρούονται έντονα στο στους με τους γονείς τους, έχουν μεγάλη ένταση και θυμό που οδηγεί ακόμα και στη βία.
- Συνέχιση χρήσης του διαδικτύου παρά τη γνώση της παραπάνω δυσλειτουργίας.

• **Εκφοβισμός (Cyberbullying)**

Εκφοβισμός είναι δυνατό να συμβεί μέσω του διαδικτύου και περιλαμβάνει εσκεμμένη, επαναλαμβανόμενη και εχθρική συμπεριφορά απέναντι σε άτομο ή ομάδα ατόμων με σκοπό την πρόκληση συναισθηματικής και ψυχολογικής βλάβης.

Ο «Διαδικτυακός Εκφοβισμός» συνήθως έχει τη μορφή ενός εκφοβιστικού, ρατσιστικού, προσβλητικού ή πρόστυχου ηλεκτρονικού μηνύματος, φωτογραφίας ή βίντεο. Κάποιες φορές ο εκφοβισμός μπορεί να οδηγήσει στο να περιθωριοποιηθούν και να αποκλειστούν άτομα από άλλους.

• **Παραπληροφόρηση**

Παραπληροφόρηση στο διαδίκτυο είναι δυνατό να συμβεί με την παρουσίαση διάφορων ψευδών ή αναληθών ή τροποποιημένων πληροφοριών σε ιστοσελίδες, με πιθανό σκοπό την παραπλάνησή μας. Παραπληροφόρηση συμβαίνει και όταν οι πληροφορίες είναι ελλιπείς με αποτέλεσμα να οδηγήσουν σε λανθασμένα συμπεράσματα.

• **Ηλεκτρονικός τζόγος**

Με τον όρο «Ηλεκτρονικός τζόγος» εννοούμε τη δραστηριότητα κατά την οποία δύο ή περισσότερα άτομα συναντώνται διαδικτυακά με σκοπό την ανταλλαγή στοιχημάτων. Μια τέτοια δραστηριότητα περιλαμβάνει το ρίσκο της πραγματικής οικονομικής απώλειας ή του κέρδους.

• **Ιοί (Virus)**

Ιός είναι ένα κακόβουλο πρόγραμμα, το οποίο εγκαθίσταται στον υπολογιστή, συνήθως εν αγνοία του χρήστη και ενεργοποιείται είτε σε κάποια προκαθορισμένη χρονική στιγμή είτε ύστερα από κάποια συγκεκριμένη ενέργεια. Η ενεργοποίηση ενός ιού μπορεί να έχει διάφορες συνέπειες, επικίνδυνες ή μη. Συγκεκριμένα, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα το συνεχές άνοιγμα διάφορων παραθύρων στην οθόνη, μπορεί όμως και να προκαλέσει την καταστροφή δεδομένων σε αρχεία ή άλλες βλάβες. Ένας ιός ενσωματώνεται σε ηλεκτρονικά μηνύματα και προγράμματα, έτσι ώστε όταν ανοίξουμε τα μηνύματα αυτά ή εκτελέσουμε τα προγράμματα, να ενεργοποιήσουμε άθελά μας και τον ιό.

• **Παιδική πορνογραφία**

«Παιδική πορνογραφία» ορίζεται ως οι αναπαραστάσεις ανηλίκων που συμμετέχουν σε σεξουαλικές πράξεις ή καταστάσεις που υποδηλώνουν σεξουαλικές δραστηριότητες. Μερικές φορές ο ορισμός περιλαμβάνει εικόνες που έχουν υποστεί επεξεργασία από ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η παιδική πορνογραφία θεωρείται έγκλημα και υπόκειται σε ποινικές κυρώσεις.

• **Παραβίαση ιδιωτικής ζωής**

Σε κάθε βήμα της περιδιάβασής μας στο διαδίκτυο “προσφέρουμε” προσωπικές πληροφορίες. Αυτές οι πληροφορίες είναι σαν ένα γρίφος που πρέπει να συ-

μπληρωθεί για να αποκαλυφθεί η εικόνα μας. Η περιήγηση μας στο διαδίκτυο έχει πολλά κοινά με τη ζωή μας στον φυσικό κόσμο. Έτσι τίθενται κάποια πολύ σοβαρά ζητήματα· της προστασίας των προσωπικών μας δεδομένων, της ορθής και ηθικής επικοινωνίας με τη βοήθεια της τεχνολογίας και το γεγονός πως, ό,τι και αν κάνουμε στο διαδίκτυο, αφήνει ίχνη.

Όταν στέλνουμε ηλεκτρονικά μηνύματα σίγουρα δίνουμε πληροφορίες στο άτομο με το οποίο επικοινωνούμε. Εάν δεν είμαστε προσεχτικοί, μπορεί επίσης να δώσουμε πληροφορίες σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων, συμπεριλαμβανομένου του εργοδότη μας, της κυβέρνησης, του παροχέα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και οποιουδήποτε βρίσκεται στη διαδρομή του μηνυματός μας προς τον παραλήπτη.

Προσεχτικοί πρέπει να είμαστε και όταν συμμετέχουμε σε ομάδες συζητήσεων του διαδικτύου όπου είμαστε μέλη και δίνουμε προσωπικές πληροφορίες σε όλα τα μέλη της ομάδας (π.χ. διεύθυνση του ηλεκτρονικού μας ταχυδρομείου). Δεν απαγορεύεται σε μέλος να πάρει και να διανείμει τη διεύθυνσή μας.

Σημαντικό είναι να γνωρίζουμε επίσης ότι, κατά την πλοήγησή μας στο διαδίκτυο με τη χρήση οποιουδήποτε φυλλομετρητή (browser), αφήνουμε ίχνη. Όταν απλά κοιτάζουμε πληροφορίες στο διαδίκτυο, πολύ πιθανόν ο φυλλομετρητής μας να δίνει τον αριθμό του υπολογιστή και τις σελίδες που επισκεφθήκαμε στον παροχέα διαδικτύου. Αν ο φυλλομετρητής χειρίζεται και το ηλεκτρονικό μας ταχυδρομείο, τότε πολύ πιθανόν να δώσει την ηλεκτρονική διεύθυνση και το τηλέφωνό μας.

Επίσης πολλές από τις ιστοσελίδες που επισκεπτόμαστε, φυλάνε στον υπολογιστή μας δεδομένα για την επίσκεψή μας, τα λεγόμενα “Cookies” (Internet safety, 2023). Τα Cookies είναι μικρά κομμάτια από πληροφορίες, όπως το όνομα χρήστη, πληροφορίες της εγγραφής μας σε μια σελίδα, προτιμήσεις, διαδικτυακά «καλάθια με ψώνια» και λοιπά. Οι νόμιμες εταιρείες χρησιμοποιούν τα Cookies για να κάνουν προσφορές σε χρήστες που τους επισκέπτονται ξανά. Παράνομες εταιρείες χρησιμοποιούν Cookies για να πάρουν πληροφορίες για τους χρήστες και να τις πουλήσουν σε εταιρείες Marketing.

Επίσης, πρέπει να είμαστε προσεχτικοί και όταν στέλνουμε Μηνύματα της Στιγμής (Instant Messages) π.χ. με Google Talk ή με Microsoft Live Messenger. Πρέπει να γνωρίζουμε ότι πολλές από αυτές τις εταιρείες αυτόματα αποθηκεύουν τα μηνυματά μας, εκτός και εάν έχουμε κάνει τις ανάλογες ρυθμίσεις.

Κοινωνικά Δίκτυα, όπως το Facebook και MySpace, επιτρέπουν την αποστολή φωτογραφιών και την αποθήκευση προσωπικών σημειώσεων. Προσωπικές πληροφορίες που ανταλλάσσονται σε τέτοια δίκτυα μπορεί να προκαλέσουν προβλήματα του χρήστη με το σχολείο, τον εργοδότη του και όχι μόνο. Τέτοιες ιστοσελίδες δέχονται συχνά και με ευκολία επισκέψεις από παιδοφίλους που ενδιαφέρονται είτε να παραπλανήσουν ανήλικους σε πραγματικές συναντήσεις ή να κλέψουν φωτογραφίες και πληροφορίες που ανταλλάσσονται από άτομα που χρησιμοποιούν αυτά τα δίκτυα.

Ίχνη στο διαδίκτυο είναι δυνατό να αφήσουμε και κατά τη χρήση ιστολογίων (Blog). Πολλοί νεαροί που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, έχουν δημιουργήσει το δικό τους ιστολόγιο (Blog), κάτι σαν ενημερωτικό φυλλάδιο ή εφημερίδα, το οποίο ανανεώνεται συχνά και είναι για ελεύθερη πρόσβαση. Οι χρήστες των ιστολογίων μπορούν να καταθέσουν σχόλια. Σε κάποια από τα ιστολόγια χρειάζεται να κάνει κάποιος εγγραφή για να μπορεί να σχολιάσει, δίνοντας έτσι πληροφορίες, όπως η ηλεκτρονική διεύθυνση, το όνομα κ.λπ.

• Παραποίηση γλώσσας

Η ανάγκη για γρήγορη και εύκολη επικοινωνία, μια συνήθεια που την αποκτήσαμε με την είσοδο της κινητής τηλεφωνίας και του διαδικτύου στη ζωή μας, άρχισε να οδηγεί στην παραποίηση της γλώσσας μας. Αντί ελληνικά, δηλαδή, χρησιμοποιούνται τα “greeklish”, ελληνικά γραμμένα με λατινικούς χαρακτήρες, στα οποία ο τονισμός και η ορθογραφία δεν είναι σημαντικά. Για παράδειγμα η φράση «θα σε δω σε λίγο» αποδίδεται ως «tha se do se ligo».

Αυτό ξεκίνησε, όταν η χρήση του ελληνικού αλφαβήτου στην τεχνολογία ήταν είτε αδύνατη είτε δύσκολη. Παρόλο που τα τελευταία χρόνια πολλοί υπολογιστές και προγράμματα χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα, πάρα πολλοί δεν επικοινωνούν στα ελληνικά αλλά στα greeklish όταν στέλνουν μηνύματα στο κινητό ή όταν χρησιμοποιούν το διαδίκτυο. Υπάρχουν επίσης ιστοσελίδες όπου η γλώσσα που χρησιμοποιείται δεν είναι η Ελληνική αλλά τα greeklish και, σε σελίδες του διαδικτύου διατίθενται greeklish converters, προγράμματα που μετατρέπουν greeklish σε Ελληνικά και το αντίστροφο. Όλα αυτά μπορούν να οδηγήσουν όχι μόνο στη παραποίηση της γλώσσας μας αλλά, όπως κάποιοι υποστηρίζουν και στην αλλοίωση της ταυτότητας των Ελλήνων. Επίσης είναι πολύ συχνό φαινόμενο οι νεαροί να χρησιμοποιούν εικόνες ή διάφορα άλλα ακρώνυμα για να επικοινωνήσουν γρήγορα και άμε-

σα. Αυτά συμπεριλαμβάνουν τα εικονίδια συναισθημάτων (emojicons) και τα ακρώνυμα. Τα emojis είναι εικονίδια, τα οποία στόχο έχουν να εκφράσουν κάποια συναισθήματα.

• Φυσικές Παθήσεις

Με την εισαγωγή του διαδικτύου στη ζωή μας, οι ώρες χρήσης του υπολογιστή έχουν αυξηθεί κατακόρυφα. Η πολύωρη χρήση του διαδικτύου, είτε για έρευνα, για παιχνίδι ή για κοινωνικοποίηση, εγκυμονεί κινδύνους στην υγεία μας. Πέρα από τις διαταραχές στην όραση και τις υποψίες για ενδεχόμενα προβλήματα, εξαιτίας της έκθεσης σε ακτινοβολία κυρίως από τις οθόνες - εκείνοι που ασχολούνται για ώρες μπροστά στον υπολογιστή χωρίς διάλειμμα ή εναλλαγή δραστηριοτήτων, κάνοντας μεγάλο αριθμό επαναλαμβανόμενων κινήσεων, μπορεί να προσβληθούν από διάφορες μυοσκελετικές παθήσεις. Κακώσεις όπως ο ευθιασμός του αυχένα, ο πόνος του αγκώνα (tennis elbow), η τενοντίτιδα, η πηχαιοκαρπική άρθρωση και άλλες, έχουν συνδέσει το όνομά τους με την υπερβολική χρήση του υπολογιστή. Πρόσφατες μελέτες αποδεικνύουν επίσης ότι η πολύωρη χρήση του διαδικτύου προκαλεί προβλήματα στην όραση στον ύπνο, αντικοινωνική συμπεριφορά, όπως και εγκεφαλικές και νευρικές διαταραχές.

• Υποκλοπή Προσωπικών Δεδομένων (Phishing)

Υποκλοπή προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο είναι η πράξη της εξαπάτησης ενός χρήστη στο να δώσει προσωπικές πληροφορίες (π.χ διεύθυνση, αριθμό ταυτότητας, αριθμό διαβατηρίου, αριθμούς τραπεζικών λογαριασμών κ.λπ) σε μια «πλαστή ιστοσελίδα». Μια τέτοιου είδους δραστηριότητα επιτρέπει σε κάποιο απατεώνα (cracker) να κλέψει ή να πλαστογραφήσει τα στοιχεία του θύματος ή/και να αποκτήσει παράνομη πρόσβαση στα δεδομένα του/της, όπως προσωπικούς λογαριασμούς, συνδρομές, email, κωδικούς κ.λπ. (Internet safety, 2023).

• Sextortion

Το Sextortion είναι ένα είδος εκβιασμού όπου ο δράστης εξαπατά ή εξαναγκάζει το θύμα ώστε να μοιραστεί προσωπικές φωτογραφίες ή βίντεο και, στη συνέχεια, απειλεί να δημοσιοποιήσει το υλικό εάν το θύμα δεν τον πληρώσει ή αν δεν δεχτεί να στείλει περισσότερο. Ο σεξουαλικός διαδικτυακός εξαναγκασμός και εκβιασμός σε άτομα, γνωστός και ως «sextortion», είναι μία μορφή σεξουαλικής εκμετάλλευσης, κατά την οποία, σεξουαλικές πληροφορίες (π.χ., βίντεο, εικόνες) χρησιμοποιούνται για σεξουαλική ή και οικονομική εκμετάλλευση των θυμάτων (CityKidsGuide, 2022).

Ο σεξουαλικός εκβιασμός με στόχο παιδιά και έφηβους μέσω του διαδικτύου είναι ένα φαινόμενο που παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις τα τελευταία χρόνια. Είναι δε πολύ περισσότερες οι περιπτώσεις, εάν συνυπολογίσουμε τα άτομα που ντρέπονται να μιλήσουν και να προχωρήσουν σε καταγγελία τέτοιων συμβάντων.

Αν το παιδί σας, σας εκμυστηρευθεί ότι είναι θύμα σεξουαλικού εκβιασμού:

- > Διακόψτε κάθε επικοινωνία με τον εκβιαστή.
- > Μην υποκύψετε δίνοντας χρήματα.
- > Αποθηκεύστε όσο το δυνατόν περισσότερα αποδεικτικά στοιχεία, όπως στιγμιότυπα οθόνης των μηνυμάτων ή αποθηκευμένων εικόνων (screenshot).
- > Επικοινωνήστε με την αστυνομία και προχωρήστε σε καταγγελία.
- > Ενημερώστε τη σχετική διαδικτυακή πλατφόρμα.

Αν ο εκβιαστής προσπάθησε να μοιραστεί το περιεχόμενο στο διαδίκτυο, οι περισσότεροι αξιόπιστοι δικτυακοί τόποι κοινωνικής δικτύωσης διαθέτουν πολιτικές για την αφαίρεσή του. Αν και οι περισσότερες απειλές sextortion περιλαμβάνουν κοινωνική μηχανική και όχι κακόβουλο λογισμικό, η πρόληψη είναι ο καλύτερος τρόπος δράσης σε αυτές τις περιπτώσεις (CityKidsGuide, 2022).

• Ρατσισμός

Όπως έχουν διαπιστώσει οι ερευνητές, ο ρατσισμός είναι ενσωματωμένος στις πλατφόρμες των κοινωνικών μέσων. Για παράδειγμα, οι αλγόριθμοι, δηλαδή ένα σύνολο μαθηματικών οδηγιών που κατευθύνουν τις καθημερινές εμπειρίες των χρηστών μέχρι τις αναρτήσεις που βλέπουν, μπορεί συχνά να έχουν κωδικοποιήσει αιώνες ρατσιστικής πολιτικής και δυσμένειας (Weir, 2023). Τα ΜΚΔ μπορούν να γίνουν εκκολαπτήριο, παρέχοντας χώρο και εκπαίδευση που τροφοδοτούν το ρατσιστικό μίσος. Ο επακόλουθος δυνητικός αντίκτυπος είναι εκτεταμένος, συμπεριλαμβανομένης της σωματικής βίας εκτός σύνδεσης. Οι μηχανές αναζήτησης και οι αλγόριθμοι των ΜΚΔ μπορούν να εκθέσουν τους εφήβους σε άλλους τύπους κυβερνοεχθρότητας, συμπεριλαμβανομένου του ρατσισμού. Στην πραγματικότητα, οι διαδικτυακοί αλγόριθμοι έχουν συχνά ενσωματωμένο τον κοινωνικό ρατσισμό και την προκατάληψη, με τρόπους που οι λευκοί χρήστες μπορεί να μην παρατηρούν καν. Μερικές φορές, οι ίδιοι οι αλγόριθμοι παράγουν μεροληπτικό ή ρατσιστικό περιεχόμενο. Το TikTok, για παράδειγμα, έχει δεχτεί πυρά για τη σύσταση νέων λογαριασμών με

βάση την εξωτερική εμφάνιση των ατόμων που ακολουθούν οι χρήστες. Εκτός από αυτή τη μορφή «αλγοριθμικής προκατάληψης», οι έγχρωμοι άνθρωποι υπόκεινται συχνά σε αυτό που ορισμένοι ερευνητές αποκαλούν «προκατάληψη φίλτρου». Σε ένα συνηθισμένο παράδειγμα, τα φίλτρα ομορφιάς που είναι ενσωματωμένα σε ιστότοπους, όπως το Instagram ή το Snapchat, μπορεί να εφαρμόζουν πιο χλωμό δέρμα ή πιο τυπικά λευκά χαρακτηριστικά προσώπου στις selfies ενός χρήστη (Weir K., 2023). Ο διαδικτυακός ρατσισμός, με τη μορφή αλγοριθμικής προκατάληψης και προκατάληψης φίλτρων, μπορεί να έχει επιπτώσεις στην ψυχική υγεία, δήλωσε η Brendesha Tynes, Καθηγήτρια εκπαίδευσης και ψυχολογίας στο Πανεπιστήμιο της Νότιας Καλιφόρνιας και μέλος της συμβουλευτικής ομάδας της APA. Σε μια μελέτη ημερολογιακών σημειώσεων από εφήβους, έχει εντοπίσει ενδείξεις ότι τα άτομα που εκτίθενται σε αλγοριθμική προκατάληψη και προκατάληψη φίλτρων διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο κατάθλιψης και συμπτωμάτων άγχους την επόμενη ημέρα.

Συστάσεις για την Ορθή και Ασφαλή Χρήση του Διαδικτύου

Συστάσεις για τα παιδιά

- Μη δημοσιοποιείς προσωπικά δεδομένα όπως ονοματεπώνυμο, διεύθυνση, τηλέφωνο, σχολείο, επάγγελμα γονιών, οικογενειακή κατάσταση, αριθμό πιστωτικής κάρτας, ονόματα φίλων. Μην στείλεις φωτογραφίες σε άτομα που γνώρισες μέσω διαδικτύου (SaferInternet4kids, 2023).
- Μην απαντάς σε μηνύματα που σε κάνουν να αισθάνεσαι αμήχανα ή σε πληγώνουν. Αγνόησέ τα, δέκοψε κάθε επικοινωνία και απευθύνσου αμέσως στους γονείς σου ή σε κάποιον ενήλικα που εμπιστεύεσαι.
- Μην εμπιστεύεσαι, χωρίς να ελέγχεις, τις πληροφορίες που σου δίνονται στο διαδίκτυο.
- Μην εμπιστεύεσαι αγνώστους που γνωρίζεις μέσω διαδικτύου και σε καμία περίπτωση μη συναντάς άτομα που γνώρισες διαδικτυακά, χωρίς τη συγκατάθεση ή και την παρουσία του γονέα σου.
- Μην μοιράζεσαι τους κωδικούς ασφαλείας ούτε με τους φίλους σου.
- Μην παραμελείς τις σχολικές σου δραστηριότητες, τα ενδιαφέροντά σου, τους φίλους σου, εξαιτίας της ενασχόλησής σου με το διαδίκτυο. Βάλε όριο στην καθημερινή χρήση (SaferInternet4kids, 2023).

- Μην στέλνεις προσβλητικά μηνύματα μέσω διαδικτύου. Μην λες ποτέ σε κάποιον κάτι που δεν θα του το έλεγες κατά πρόσωπο. Ο εκφοβισμός διώκεται και διαδικτυακά και μη.
- Μην χρησιμοποιείς το διαδίκτυο για να κάνεις κακό σε κάποιον, στέλνοντας, για παράδειγμα, μηνύματα από email κάποιου άλλου με σκοπό να του δημιουργήσεις πρόβλημα.
- Μην προβαίνεις σε λογοκλοπή. Είναι παράνομο να αντιγράψεις πληροφορίες από το διαδίκτυο και να υποστηρίξεις πως είναι δικές σου.
- Να αποφεύγεις τις ιστοσελίδες που απευθύνονται σε άτομα άνω των 18 ετών. Οι προειδοποιήσεις είναι για να μας προστατεύουν. Είναι προτιμότερο να ανακαλύψεις ιστοσελίδες με επιμορφωτικό, ψυχαγωγικό και ενημερωτικό περιεχόμενο ανάλογο με την ηλικία και τα ενδιαφέροντά σου.
- Ζήτησε από τους γονείς σου να σου εγκαταστήσουν σύστημα φιλτραρίσματος της ανεπιθύμητης αλληλογραφίας για να λαμβάνεις μόνο τα μηνύματα που επιθυμείς (SaferInternet4kids, 2023).

Συστάσεις για ενήλικες

- Κράτησε μυστικό τον κωδικό πρόσβασης του ηλεκτρονικού σου ταχυδρομείου από όλους. Αν πιστεύεις ότι κάποιος έμαθε τον κωδικό πρόσβασής σου, άλλαξε τον αμέσως. Προσπάθησε να έχεις πάντοτε κάποιον κωδικό πρόσβασης, τον οποίο κανένας δεν μπορεί να μαντέψει.
- Ποτέ μη δεχτείς να συναντήσεις αγνώστους που γνώρισες στο διαδίκτυο. Εάν θελήσεις να συναντήσεις κάποιον, φρόντισε αυτό να γίνεται πάντα σε δημόσιο χώρο και με συνοδεία ενός ενήλικα τον οποίο εμπιστεύεσαι.
- Όταν συνομιλείς σε κάποιο chatroom να είσαι ιδιαίτερα προσεκτικός/ή και να μην δίνεις τα προσωπικά σου στοιχεία, όπως την ηλεκτρονική σου διεύθυνση, τη διεύθυνση του σπιτιού σου ή τον αριθμό του τηλεφώνου σου.
- Είναι σημαντικό να μην ανοίγεις ηλεκτρονικά μηνύματα που έλαβες από αγνώστους. Ποτέ μην ανοίξεις συνημμένα αρχεία που έλαβες από τέτοια ηλεκτρονικά μηνύματα γιατί μπορεί να μεταδώσουν ιούς στον υπολογιστή σου (SaferInternet4kids, 2023).

Ως ενήλικες, θα πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε τους κινδύνους με τους οποίους έρχονται αντιμέτω-

πα τα παιδιά και, στη συνέχεια, να μοιραστούμε μαζί τους τη γνώση μας. Επίσης, είναι πολύ σημαντικό τα παιδιά να αισθάνονται ότι μπορούν να μας μιλήσουν και να απευθυνθούν σε εμάς, σε οποιαδήποτε περίπτωση, είτε σεξουαλικού εκβιασμού ή και άλλη. Οι έφηβοι πρέπει να ενημερώνονται ρητά και επανειλημμένα, με τρόπους κατάλληλους για την ηλικία τους, για τον τρόπο με τον οποίο οι πράξεις τους στα ΜΚΔ μπορεί να προδώσουν προσωπικά τους δεδομένα, τα οποία μπορεί να χρησιμοποιηθούν, να αποθηκευτούν ή να κοινοποιηθούν σε άλλους.

Οι νέοι που χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ θα πρέπει να ενθαρρύνονται να χρησιμοποιούν λειτουργίες που δημιουργούν ευκαιρίες για κοινωνική ένταξη, υποστήριξη και θετική διαδικτυακή συντροφικότητα. Η χρήση των ΜΚΔ θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στις αναπτυξιακές δυνατότητες των νέων.

Στην πρώιμη εφηβεία (10-14 ετών), η παρακολούθηση από τους ενήλικες και η συνεχής επανεξέταση, συζήτηση και καθοδήγηση γύρω από το περιεχόμενο των ΜΚΔ συνίσταται για τους περισσότερους (Weir, 2023).

Για να μειωθούν οι κίνδυνοι ψυχολογικής βλάβης, η έκθεση των εφήβων στα ΜΚΔ, που σχετίζεται με παράνομη ή ψυχολογικά δυσπροσάρμοστη συμπεριφορά, πρέπει να περιορίζεται από τους γονείς, αφού ενθαρρύνει τους νέους να εμπλακούν σε συμπεριφορές που ενέχουν κινδύνους για την υγεία τους, όπως ο αυτοτραυματισμός, η αυτοκτονία, η σωματική βλάβη, είτε στον εαυτό τους είτε σε άλλους και οι διατροφικές διαταραχές (π.χ. περιορισμένη διατροφή ή υπερβολική άσκηση)..

Για την ελαχιστοποίηση της ψυχολογικής βλάβης, η έκθεση των εφήβων στην κυβερνοεχθρότητα (cyberhate) - ή διαφορετικά σε ένα κυβερνοχώρο που προωθεί το μίσος, τον ρατσισμό, τις διαδικτυακές διακρίσεις, τις προκαταλήψεις ή τον διαδικτυακό εκφοβισμό - θα πρέπει να περιορίζεται ή να συζητείται από τους γονείς και άλλους ενήλικες, όπως εκπαιδευτικούς, ψυχολόγους ή και σχολικούς συμβούλους. Οι έφηβοι θα πρέπει να ελέγχονται συστηματικά, έτσι ώστε η χρήση των ΜΚΔ να μην παρεμβαίνει στον ύπνο των εφήβων, στη σωματική τους δραστηριότητα ή τη διατροφή τους (Weir, 2023).

Ως εκ τούτου, θα πρέπει να προηγείται εκπαίδευση στα ΜΚΔ και ηφιακός γραμματισμός (Abdullah Maryam, 2023), ώστε να διασφαλίζεται ότι οι χρήστες έχουν αναπτύξει ψυχολογικά τεκμηριωμένες ικανότητες και δεξιότητες που θα μεγιστοποιήσουν τις πιθανότητες για μια ισορροπημένη, ασφαλή και

ουσιαστική χρήση των ΜΚΔ. Τέλος, θα πρέπει να διατεθούν σημαντικοί πόροι για τη συνεχή επιστημονική εξέταση των θετικών και αρνητικών επιδράσεων των ΜΚΔ στην ανάπτυξη των εφήβων.

Ο ρόλος της ψυχολογίας

Τα δεδομένα υποδηλώνουν ότι η ψυχολογική ανάπτυξη των νέων μπορεί να επωφεληθεί από αυτό το είδος της διαδικτυακής κοινωνικής αλληλεπίδρασης, ιδίως σε περιόδους κοινωνικής απομόνωσης, όταν βιώνουν άγχος, όταν αναζητούν σύνδεση με συνομηλίκους με παρόμοιες αναπτυξιακές ή/και υγειονομικές καταστάσεις και, ίσως ειδικά, για τους νέους που βιώνουν αντιξοότητες ή απομόνωση σε περιβάλλοντα εκτός σύνδεσης. Οι νέοι με συμπτώματα ψυχικής ασθένειας, όπως οι έφηβοι με κοινωνικό άγχος, κατάθλιψη ή μοναξιά, μπορεί να ωφεληθούν από αλληλεπιδράσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που επιτρέπουν μεγαλύτερο έλεγχο, εξάσκηση και επανεξέταση των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Δυστυχώς, αυτοί οι πληθυσμοί μπορεί επίσης να διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο από ορισμένες από τις αρνητικές πτυχές της χρήσης των ΜΚΔ. Τα ΜΚΔ προσφέρουν μια ισχυρή ευκαιρία για απόκτηση συγκεκριμένων στάσεων και συμπεριφορών, ενθαρρύνοντας τους εφήβους να ακολουθούν τις απόψεις και τις φιλοκοινωνικές πράξεις των άλλων (Weir, 2023).

Όπως γίνεται σαφές από τις συστάσεις της ΑΡΑ, υπάρχουν πολλές ενδείξεις ότι ορισμένα είδη περιεχομένου και διαδικτυακών συμπεριφορών μπορούν να βλάψουν τους νέους. Οι ενήλικες μπορούν να συνεργαστούν με τους εφήβους και να κατανοήσουν τις παγίδες της τεχνολογίας και να θέσουν όρια για την προστασία τους από το επικίνδυνο περιεχόμενο και τον υπερβολικό χρόνο στην οθόνη. Η ψυχολογική έρευνα δείχνει ότι τα παιδιά από μικρή ηλικία πρέπει να διδάσκονται δεξιότητες ψηφιακού γραμματισμού, όπως η αναγνώριση εσφαλμένων πληροφοριών, η προστασία της ιδιωτικής ζωής, οι ψεύτικες ειδήσεις, η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι μπορούν να παραποιούν τον εαυτό τους στο διαδίκτυο και η κριτική αξιολόγηση υλικού στο διαδίκτυο. Ένας τρόπος για την προώθηση αυτών των δεξιοτήτων μπορεί να είναι η αξιοποίηση του έμφυτου σκεπτικισμού των εφήβων απέναντι στους μεγάλους. Οι ενήλικες μπορούν να διδάξουν στα παιδιά ότι πολλοί άνθρωποι θέλουν κάτι από αυτά - είτε πρόκειται για έναν άγνωστο που προσπαθεί να τους στείλει μήνυμα στο Instagram, είτε για το TikTok που κερδίζει χρήματα συλλέγοντας τα δεδομένα τους ή δείχνοντάς τους κάποιο επιβλαβές περιεχόμενο. Οι έφηβοι διαφωνούν συχνά με τους γονείς

τους και είναι δύσκολοι όταν επιμένουν να έχουν τηλέφωνα ή να παίζουν με τις ώρες στα ΜΚΔ(Weir, 2023).

Ψυχολογικές έρευνες δείχνουν ότι τα παιδιά από μικρή ηλικία θα πρέπει να διδάσκονται δεξιότητες ψηφιακού γραμματισμού, όπως ο εντοπισμός της παραπληροφόρησης, η προστασία της ιδιωτικής ζωής, η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι μπορούν να παραπλανούν τον εαυτό τους στο διαδίκτυο και πώς να αξιολογούν κριτικά το υλικό από το διαδίκτυο. Επίσης χρειάζεται να ληφθεί μια σειρά μέτρων ή αλλαγών στις πλατφόρμες, οι οποίες θα θεσπίζουν τη προστασία και φροντίδα των ανηλίκων από βλάβες στην ψυχική υγεία, τη σεξουαλική διακίνηση, τα ναρκωτικά και άλλους κινδύνους. Μπορούν να θεσπιστούν ανεξάρτητοι εξωτερικοί και εσωτερικοί έλεγχοι των πλατφόρμων για τη δημιουργία ενός ασφαλέστερου ψηφιακού περιβάλλοντος.

«Το κλειδί είναι να διασφαλίσουμε ότι δεν θα κάνουμε κατά λάθος κακό» (Weir, 2023, σ.53) με τη θέσπιση περιορισμών και νομοθεσίας που δεν υποστηρίζονται από την επιστήμη. Ενώ οι ερευνητές προχωρούν μπροστά, οι κλινικοί ψυχολόγοι μπορούν επίσης να παράσχουν πολύτιμες γνώσεις στους εφήβους και τις οικογένειές τους. «Οι οθόνες αποτελούν κεντρικό μέρος της ζωής των εφήβων και αυτό πρέπει να ενσωματωθεί στην αξιολόγηση και τη θεραπεία» (σ.53), δήλωσε ο Nesi. «Οι κλινικοί γιατροί μπορούν να βοηθήσουν τις οικογένειες και τους εφήβους να κάνουν ένα βήμα πίσω και να εξετάσουν τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για να καταλάβουν τι λειτουργεί γι' αυτούς και τι όχι» (σ.53). Κάποια μέρα, είπε ο McCabe, ο ψηφιακός γραμματισμός μπορεί να διδάσκεται στα σχολεία με τον ίδιο τρόπο που οι νέοι μαθαίνουν για τη σεξουαλική υγεία και τη χρήση ουσιών. «Ελπίζω να φτάσουμε σε ένα σημείο όπου η διδασκαλία για την υγιή χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης θα είναι καθημερινό φαινόμενο» (σ.53), δήλωσε. «Λόγω αυτού του διαλόγου που κάνουμε τώρα μεταξύ οικογενειών και φορέων χάραξης πολιτικής, μπορεί να δούμε μια νέα γενιά παιδιών, των οποίων η είσοδος στον ψηφιακό κόσμο είναι πολύ διαφορετική, όπου μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για σύνδεση και εκπαίδευση, αλλά να ελαχιστοποιήσουμε τις βλάβες», πρόσθεσε. «Ελπίζω ότι αυτή να είναι η αρχή μιας νέας ημέρας» (σ.53).

Επιλογικά

Συμπερασματικά, είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε ότι το διαδίκτυο ενέχει πολλούς κινδύνους οι οποίοι πρέπει να αντιμετωπίζονται εγκαίρως από τους εκπαιδευτικούς, τα παιδιά και τους ενήλικες. Για αυτό το λόγο, η πρόληψη στα σχολεία, ο ψηφιακός γραμματισμός και η παιδεία ή και η έγκαιρη ενημέρωση από εμπειρογνώμονες για την ασφάλεια στο διαδίκτυο, είναι αναγκαία μέτρα για την αποφυγή σοβαρών ζητημάτων, κυρίως για την προστασία της ψυχικής υγείας των παιδιών.

Βιβλιογραφία

Abdullah Maryam (2023) *How to Protect Teens from the Risks of social media*. Retrieved December 6, 2023 from How to Protect Teens From the Risks of Social Media (berkeley.edu)

American Psychological Association (2023) *Health Advisory on Social Media Use in Adolescence*. Retrieved December 6, 2023 from American Psychological Association Health Advisory on Social Media Use in Adolescence (apa.org)

CityKidsGuide (2022), *Τι είναι το sextortion και πώς θα προστατεύσουμε τα παιδιά*, Ανακτήθηκε στις 6 Δεκεμβρίου, 2023 από: Τι είναι το sextortion και πώς θα προστατεύσουμε τα παιδιά | CityKidsGuide

Digitale Erin (2023) *How to Safeguard Teens' Well-Being on Social Media*, Retrieved December 6, 2023 from: How to Safeguard 'Teens' Well-Being on Social Media - Stanford Medicine Children's Health BlogHealthier, Happy Lives Blog (stanfordchildrens.org)

Internet Safety (2023), *Κίνδυνοι Διαδικτύου*, 2023. Ανακτήθηκε στις 6 Δεκεμβρίου, 2023 από: Κίνδυνοι Διαδικτύου - Internet Safety (pi.ac.cy)

SaferInternet4kids (2023), *Ασφαλής χρήση του Διαδικτύου: Συμβουλές για παιδιά*. Ανακτήθηκε 6 Δεκεμβρίου, 2023 από: Ασφαλής χρήση του Διαδικτύου: Συμβουλές για παιδιά | SaferInternet4kids |

Weir K. (2023) American Psychological Association, *Protecting Teens on social media*, September, p.47-53, Retrieved December 6, 2023 from How to Protect Teens From the Risks of Social Media (berkeley.edu)

Η Αξιολόγηση της μάθησης και η καλλιέργεια της δημιουργικότητας μέσω των ψηφιακών φακέλων επιτευγμάτων (e-Portfolio)

Ελένη Ζάνου, M.Ed¹

Ο κύριος σκοπός αυτής της εργασίας ήταν να διερευνήσει πώς οι ψηφιακοί φάκελοι επιτευγμάτων (e-Portfolio) επηρεάζουν τη γλωσσική εκμάθηση και αξιολόγηση των μαθητών/μαθητριών και κατά πόσο τα e-Portfolio μπορούν να επηρεάσουν τις επιδόσεις των μαθητών/μαθητριών σε επιλεγμένες δεξιότητες του 21ου αιώνα, κυρίως τη δημιουργικότητα, την κριτική σκέψη, την επικοινωνία, τη συνεργασία, τον τεχνολογικό γραμματισμό, την πρωτοβουλία και την αυτοκαθοδήγηση. Η μεθοδολογία που βασίστηκε στην έρευνα δράσης, προτείνει μια εναλλακτική μέθοδο αξιολόγησης της μάθησης και ανάπτυξης της δημιουργικότητας των μαθητών/μαθητριών με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων. Ο ερευνητικός σχεδιασμός που είχε επιλεγεί για να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα είναι αυτός της Έρευνας Μικτών Μεθόδων και περιλάμβανε τη χρήση των Torrance Tests of Creative Thinking (TTCT), ημίδομημένων και πλήρως δομημένων ερωτηματολογίων, συνεντεύξεων και αναστοχασμών από τους μαθητές/μαθήτριες. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η εφαρμογή των e-Portfolio διευκολύνει την εμπλοκή των μαθητών/μαθητριών στη βαθιά κατανόηση της διδαχθείσας ύλης δημιουργώντας θετική στάση απέναντι στην αξιολόγηση. Ομοίως, η χρήση των e-Portfolio από τους/τις μαθητές/μαθήτριες τούς δίνει την ευκαιρία να εφαρμόσουν τις γνώσεις τους μέσω της τεχνολογίας καθώς και να καλλιεργήσουν τις υπό μελέτη δεξιότητες. Επιπλέον, όλες οι πτυχές της δημιουργικότητας (κάποιες περισσότερο από άλλες) φαίνεται να ενισχύονται, λόγω της ποικιλίας των μηχανισμών που ενεργοποιούνται από τη διαδικασία εφαρμογής των e-Portfolio.

Λέξεις-κλειδιά: e-Portfolio, δημιουργικότητα, δεξιότητες του 21ου αιώνα, εναλλακτική αξιολόγηση.

Εισαγωγή

Παρόλη την αποδοχή της ανάγκης εκσυγχρονισμού στην εκπαίδευση, υπάρχουν ακόμη πολλές προκλήσεις γύρω από αυτό το θέμα. Τα περισσότερα εκπαιδευτικά συστήματα λειτουργούν όπως στις αρχές του 20ου αιώνα (Kozma, 2009), δηλαδή δεν προετοιμάζουν κατάλληλα τους απόφοιτους για την εύρεση εργασίας. Στο εγγύς μέλλον, σχεδόν κανείς δεν θα προσλαμβάνεται λόγω των γνώσεων του, αλλά αντίθετα, θα προσλαμβάνεται για το τι μπορεί να κάνει με τις γνώσεις του, αν μπορεί να λύσει δημιουργικά και με ευελιξία τα προβλήματα που παρουσιάζονται, εάν είναι σε θέση

να συνεργάζεται και αν σκέφτεται καινοτόμες λύσεις (Künunja, 2015; Harari, 2018). Οι σημερινοί εργαζόμενοι πρέπει να είναι σε θέση να βρίσκουν και να αναλύουν πληροφορίες, που συχνά προέρχονται από πολλαπλές πηγές και, να τις χρησιμοποιούν για τη λήψη αποφάσεων και τη δημιουργία νέων ιδεών. Οι δεξιότητες αυτές θα μπορούσαν να οριστούν συνοπτικά ως δεξιότητες του 21ου αιώνα (Voogt & Roblin, 2012). Η δημιουργικότητα, η κριτική σκέψη, η επικοινωνία, η συνεργασία, ο τεχνολογικός γραμματισμός, η πρωτοβουλία και η αυτοκαθοδήγηση είναι οι δεξιότητες που διερευνήθηκαν στην παρούσα έρευνα.

¹ Η Ελένη Ζάνου είναι Φιλόλογος σε σχολείο της Μέσης Εκπαίδευσης, Λειτουργός του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου κατά το έτος 2022-23.

Η σημασία της ανάπτυξης της δημιουργικότητας στους/στις μαθητές/μαθήτριες προκύπτει από τις αυξημένες πιέσεις για την κατεύθυνση της εκπαίδευσης προς την παραγωγή ενός «μορφωμένου εργατικού δυναμικού», ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις για την προετοιμασία των μελλοντικών γενεών να μπορούν να «επιβιώσουν και να ευημερήσουν στον 21ο αιώνα» (Shaheen, 2010, p.166). Η τεχνολογία μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη αυτού του στόχου. Οι εκπαιδευτικοί, από την άλλη, για να ανταποκριθούν στις νέες απαιτήσεις της ψηφιακής εποχής, καλούνται να βελτιώσουν τις μεθόδους διδασκαλίας και αξιολόγησης, εμπλέκοντας ψηφιακά εργαλεία στις διδακτικές τους πρακτικές (Pellegrino, 2017).

Λαμβάνοντας αυτά υπόψη, η παρούσα έρευνα, που πραγματοποιήθηκε σε δημόσιο σχολείο της Κύπρου, προτείνει μία εναλλακτική μέθοδο αξιολόγησης και καλλιέργειας της δημιουργικότητας με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων. Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα μελέτη επεκτείνει τις προηγούμενες έρευνες που έχουν γίνει στον τομέα αυτό (EUfolio, 2013-2015; ATS2020, 2015-2018), με έμφαση στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας των μαθητών/μαθητριών.

Θεωρητικό Υπόβαθρο

Ψηφιακοί φάκελοι επιτευγμάτων (e-Portfolio)

Το e-Portfolio μπορεί να οριστεί ως ένας ψηφιακός αποθηκευτικός χώρος οπτικού και ακουστικού υλικού. Μπορεί, επίσης, να οριστεί ως η συλλογή, επίδειξη και προβολή των προσωπικών ικανοτήτων ενός ατόμου σχετικά με τη βελτίωση, την προσπάθεια, τα επιτεύγματα, την ανάπτυξη και την εξέλιξή του. Αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την υποστήριξη της διαμορφωτικής και της αυθεντικής αξιολόγησης (Zain & Sailin, 2019).

Ως εκ τούτου, το e-Portfolio επιτελεί τρεις σκοπούς: τη διαδικασία, την επίδειξη και την αξιολόγηση (Abrami & Barrett, 2005; Buzzetto, 2010). Η διαδικασία συνδέεται συνήθως με εποικοδομητικές προσεγγίσεις της μάθησης (constructivist approaches) καθώς η χρήση του e-Portfolio δημιουργεί το ιδανικό περιβάλλον για την καλλιέργεια των δεξιοτήτων του 21ου αιώνα, τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων της μάθησης, τον αναστοχασμό και την εμπλοκή του κοινού μέσω σχολίων αλληλοβελτίωσης (Beetham, 2007). Η αξιολόγηση θα πρέπει να είναι μια συνεχής διαδικασία που κρίνει την πρόοδο της μάθησης. Αυτή η πρόοδος μπορεί να διαπιστωθεί με την εμπλοκή των μαθητών/μαθητριών σε αυθεντικές, πραγματικές, παρόμοιες με τη ζωή επικοινωνιακές και πλακισιωμένες καταστάσεις, την παροχή

ανατροφοδότησης για βελτίωση και την ενθάρρυνση της επιτυχίας. Η εφαρμογή του e-Portfolio, σύμφωνα με τους Miller and Legg (1993), μπορεί να εξυπηρετήσει αυτόν τον σκοπό ως μια ειδική μορφή αυθεντικής ή performance based αξιολόγησης που επιχειρεί να μετρήσει ανώτερου επιπέδου δεξιότητες σκέψης, συμπεριλαμβανομένης της δεξιότητας επικοινωνίας και κρίσης με σαφήνεια.

Τα οφέλη από τη χρήση του e-Portfolio για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές είναι πολλαπλά. Με την ενεργή τους συμμετοχή, εφαρμόζοντας τις γνώσεις τους στην κατασκευή ορατών στο κοινό εργασιών/επιτευγμάτων, οι μαθητές/μαθήτριες παραινούνται και εμπλέκονται ενεργά στη μάθησή τους (Latif & Ibrahim, 2019). Τους δίνεται, επίσης, η δυνατότητα να την αξιολογούν και να προβληματίζονται σχετικά με τα δυνατά σημεία και τις ανάγκες τους (Noskova et al., 2019). Οι διαφορετικοί τύποι και μορφές των εργασιών/επιτευγμάτων στο πλαίσιο χρήσης του e-Portfolio δίνουν στους μαθητές την ευκαιρία για ευελιξία και δημιουργικότητα (Koraneekij & Khlaisang, 2019). Ο/η εκπαιδευτικός, από την άλλη, διευκολύνεται στην παροχή διαμορφωτικής και εναλλακτικής αξιολόγησης (Granberg, 2010). Η συνεργατική/ομότιμη αξιολόγηση, που συνδέεται με την εφαρμογή του e-Portfolio και του κοινωνικού εποικοδομητισμού (social constructivism), ενισχύει τους δεσμούς μεταξύ εκπαιδευτικού-μαθητών και μαθητών-μαθητών και καθιερώνει τον πρώτο ως συνεργάτη που διευκολύνει τη μάθηση (Pirola-Merlo & Mann, 2004).

Δημιουργικότητα

Σύμφωνα με τον De Bono (1995), η δημιουργικότητα είναι η πιο σημαντική δεξιότητα του ανθρώπου, γιατί χωρίς αυτήν δεν θα υπήρχε πρόοδος αλλά επανάληψη των ίδιων μοτίβων. Η ανασκόπηση γύρω από την περίπλοκη έννοια της δημιουργικότητας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι τα βασικά και αλληλένδετα κριτήρια που καθορίζουν μια δημιουργική ιδέα είναι: η καινοτομία-πρωτοτυπία, η έκπληξη, η χρησιμότητα/καταλληλότητα, η αποτελεσματικότητα και η ποιότητα. Παράλληλα, ορισμένες μελέτες υποστηρίζουν ότι η δημιουργικότητα είναι μια γνωστική διαδικασία επίλυσης προβλημάτων που απαιτεί ικανότητες αποκλίνουσας σκέψης, όπως η ευχέρεια, η ευελιξία, η αυθεντικότητα και ο πειραματισμός (Smith & Smith, 2017; Runco & Jaeger, 2012; Abdulla & Cramond, 2017). Χωρίς αμφιβολία, η δημιουργικότητα ενσωματώνει τη χρήση πολλαπλών δεξιοτήτων του 21ου αιώνα και εφοδιάζει τους/τις μαθητές/μαθήτριες με ικανότητες αντιμετώπισης των μελλοντικών προκλήσεων της ζωής (Batey, 2012).

Ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην ενίσχυση και καλλιέργεια της δημιουργικότητας των μαθητών/μαθητριών είναι κρίσιμος (Kivunja, 2014; Jeffrey & Craft, 2004; Maley, 2015; Beghetto, 2005). Ορισμένες από τις συστάσεις για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που ευνοεί τη δημιουργική σκέψη στην τάξη είναι η ενθάρρυνση των ασυνήθιστων ιδεών των μαθητών/μαθητριών, η χρήση της αποτυχίας ως βήμα θετικού αποτελέσματος, το κλίμα αμοιβαίου σεβασμού και αποδοχής και, η παροχή υλικών, εξοπλισμού και καθοδήγησης που πυροδοτούν τον πειραματισμό και την παραγωγικότητα των μαθητών/μαθητριών (Fasko, 2001). Ο/η εκπαιδευτικός αποτελεί τη διεκπεραιωτική δύναμη των πιο πάνω, είναι αυτός/αυτή που καλείται να διδάξει τεχνικές διέγερσης τόσο της συγκλίνουσας όσο και της αποκλίνουσας σκέψης και να δίνει εργασίες επίλυσης προβλημάτων, ώστε οι μαθητές/μαθήτριες να σκέφτονται και να εφευρίσκουν εναλλακτικές λύσεις αυτόνομα.

Καθώς οι ψηφιακές τεχνολογίες γίνονται πανταχού παρούσες, τα ψηφιακά εργαλεία μπορούν να συμπληρώσουν τις δραστηριότητες στην τάξη, παρέχοντας περισσότερες ευκαιρίες στους/στις μαθητές/μαθήτριες να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους και διευκολύνοντας τους/τις εκπαιδευτικούς να καλλιεργήσουν τη δημιουργικότητα. Οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης προσφέρουν νέες ευκαιρίες στα άτομα να εκφράσουν τη δημιουργικότητά τους, να γίνουν αντιληπτά από ένα μεγάλο κοινό και να λάβουν ανατροφοδότηση και αναγνώριση (Ferrari et al, 2009). Αυτό που δημιουργείται πρέπει να κοινοποιείται, πράγμα που σημαίνει ότι η δημιουργία και η επικοινωνία είναι αναπόφευκτα στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους, όπως, για παράδειγμα, οι εκθέσεις καλλιτεχνών, ανοικτές στο κοινό, για ανατροφοδότηση και σχολιασμό. Αντίστοιχα, όταν οι μαθητές/μαθήτριες μοιράζονται την εργασία ή τις προκλήσεις τους, ο καταγισμός ιδεών και τα σχόλια που ακολουθούν μπορούν να τους/τις βοηθήσουν να αξιοποιήσουν ο/η ένας/μία τις ιδέες του/της άλλου/άλλης για μελλοντικές εργασίες και αυτοβελτίωση καθώς και να επινοήσουν καταλληλότερους τρόπους χρήσης της τεχνολογίας (Crook, 2008). Αυτή η πρακτική προωθεί τη δημιουργικότητα και την εκτός πλαισίου σκέψη (Bell, 2010).

Μεθοδολογία

Η παρούσα μελέτη βασίστηκε στην έρευνα δράσης. Κάλυψε την ανάγκη έλλειψης πρακτικών διδασκαλίας που προωθούν την ανάπτυξη δεξιοτήτων, με εστίαση στη δημιουργικότητα. Σχεδιάστηκε η εφαρμογή του e-Portfolio με στόχο τη βελτίωση των διδακτι-

κών πρακτικών και την ενδυνάμωση των συμμετεχόντων.

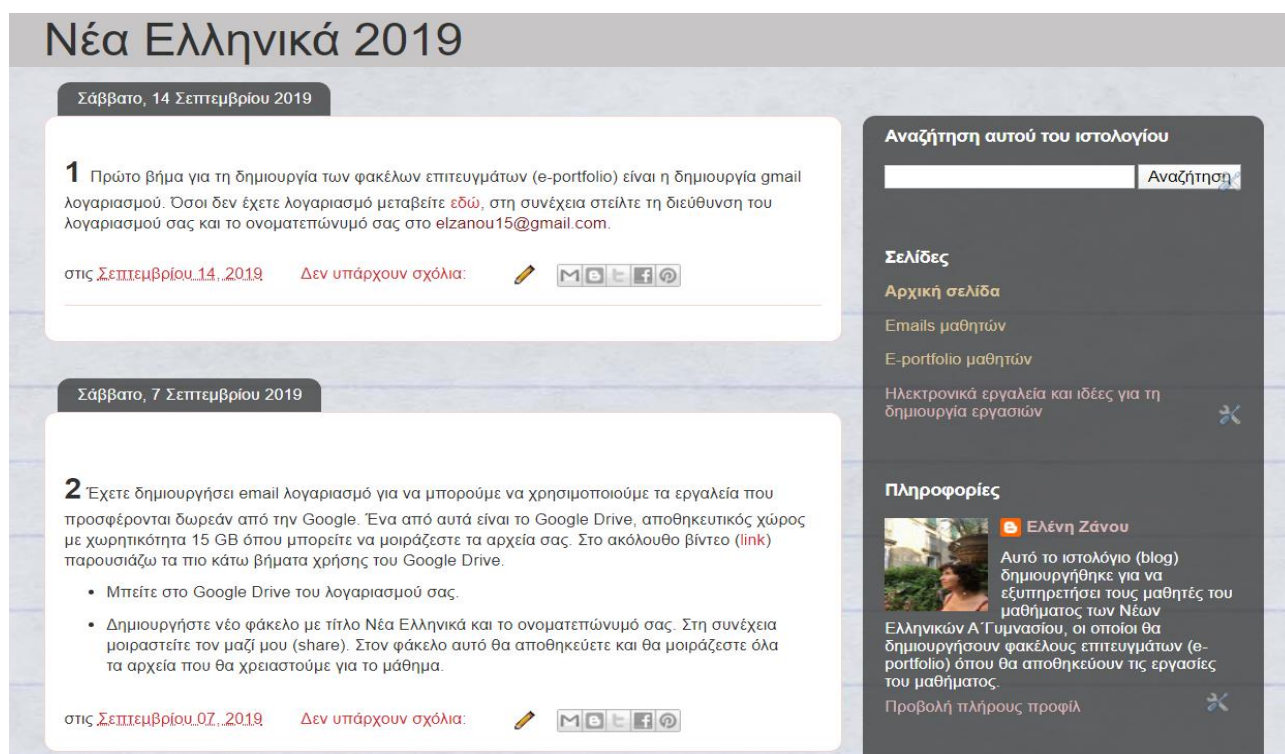
Εφαρμογή σχεδίου δράσης

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του μαθήματος των Νέων Ελληνικών, σε ένα τμήμα Α' Γυμνασίου στη Λευκωσία κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2019-2020. Η τάξη ήταν εξοπλισμένη με έναν κεντρικό υπολογιστή συνδεδεμένο με βιντεοπροβολέα και διαδίκτυο, όμως η διαχείριση του e-Portfolio και η δημιουργία των επιτευγμάτων/εργασιών γινόταν στο ξεχωριστό περιβάλλον του/της κάθε μαθητή/μαθήτριας. Εφαρμόζοντας την εποικοδομητική προσέγγιση διδασκαλίας (constructivist approach), το e-Portfolio συνδέθηκε με δραστηριότητες και δημιουργικές εργασίες βασισμένες στα μαθησιακά αποτελέσματα του μαθήματος. Η εκπαιδευτικός λειτουργούσε καθοδηγητικά παρέχοντας ιδέες για χρήση ποικίλων ψηφιακών εργαλείων για τη διεκπεραίωση των εργασιών τους, κριτήρια αξιολόγησης (ρούμπρικα) για κάθε δημιουργική εργασία και δυνατότητες αυτοαξιολόγησης και αναστοχασμού. Στη συνέχεια, οι μαθητές/μαθήτριες που ολοκλήρωναν την εργασία, την ανέβαζαν στο Edmodo Classroom για να λάβουν ανατροφοδότηση και σχόλια από τους/τις συμμαθητές/συμμαθήτριές τους αλλά κι από την εκπαιδευτικό. Στο τέλος, ανέβαζαν τη βελτιωμένη εκδοχή της εργασίας/επιτεύγματός τους στο e-Portfolio για την τελική αξιολόγηση.

Για να διασφαλιστεί η επιτυχία της διαδικασίας εφαρμογής του e-Portfolio και όπως φαίνεται στην Εικόνα 1, δημιουργήθηκε ένα ιστολόγιο στο οποίο η εκπαιδευτικός υποδεικνύει τον τρόπο εκτέλεσης της διαδικασίας, εξηγώντας τον βήμα προς βήμα μέσω γραπτών οδηγιών και βίντεο καταγραφής οθόνης. Εκτός από τα βήματα εφαρμογής, στη δεξιά μεριά του ιστολογίου οι μαθητές/μαθήτριες μπορούσαν να ανοίξουν τρεις ακόμη σελίδες. Η πρώτη περιλαμβάνει τις διευθύνσεις Gmail των μαθητών, σε περίπτωση που θέλουν να μοιραστούν ένα έγγραφο, η δεύτερη περιλαμβάνει τη λίστα με τους συνδέσμους που οδηγούν στο e-Portfolio των μαθητών/μαθητριών και η τρίτη συνδέεται με ένα padlet board με εκπαιδευτικό υλικό σχετικά με το μάθημα (παραδείγματα, εργασίες άλλων μαθητών/μαθητριών, ασκήσεις εμπέδωσης, ντοκιμαντέρ κτλ.), από το οποίο οι μαθητές μπορούν να αντλήσουν ιδέες και να ενημερωθούν για τις τρέχουσες εφαρμογές ή τα ψηφιακά εργαλεία για την υλοποίηση της εργασίας τους. Επίσης, το Google drive επιλέχθηκε ως χώρος εργασίας για τους/τις μαθητές/μαθήτριες και συνδυάστηκε με την αξιοποίηση της δυνατότητας επεξεργασίας και

σχολιασμού των αρχείων μεταξύ των χρηστών. Για τη δημιουργία του προσωπικού e-Portfolio χρησιμοποιήθηκε ένα πρότυπο Google site (ιστότοπος) για αναπαραγωγή και, στη συνέχεια, διαμόρφωση από

τον/την κάθε μαθητή/μαθήτρια. Παράλληλα, χρησιμοποιήθηκε το Viber για τη διευκόλυνση της άμεσης επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών/μαθητριών.

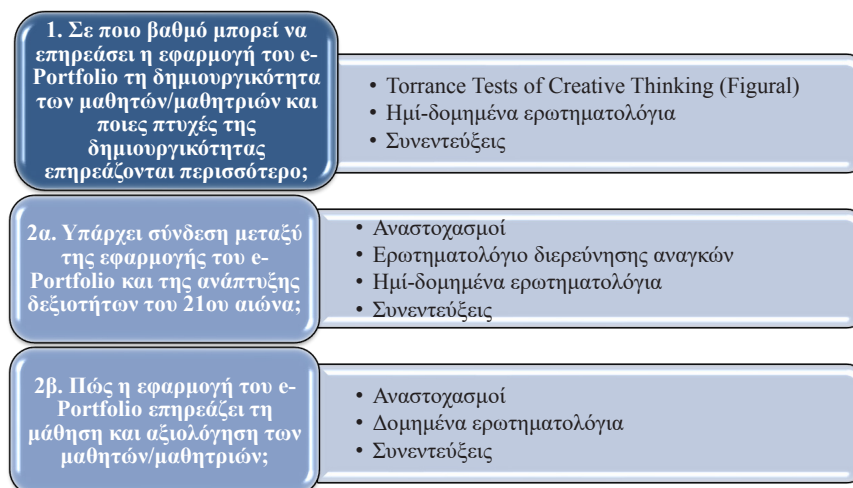
Εικόνα 1: Το Ιστολόγιο του μαθήματος

Δείγμα, ερωτήματα και εργαλεία συλλογής δεδομένων

Από τους είκοσιπέντε μαθητές/μαθήτριες που αποτελούσαν το σύνολο της τάξης, μόνο οι δεκατρείς κατάφεραν να διαχειριστούν ουσιαστικά το e-Portfolio τους. Κατά συνέπεια, η συλλογή δεδομένων βασίστηκε αποκλειστικά σ' αυτά τα δεκατρία άτομα (επτά αγόρια και έξι κορίτσια), παρόλο που όλοι είχαν ακο-

λουθήσει κανονικά τη διαμορφωμένη, για τους σκοπούς της έρευνας, διαδικασία του μαθήματος.

Όπως φαίνεται στο Σχήμα 1, η συλλογή δεδομένων οργανώθηκε γύρω από τα ερευνητικά ερωτήματα. Για να μεγιστοποιηθεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων, συνδυάστηκαν δύο ή περισσότερα εργαλεία συλλογής δεδομένων για τη διερεύνηση του ίδιου ερωτήματος.

Σχήμα 1: Ερευνητικά ερωτήματα και αντίστοιχα εργαλεία συλλογής δεδομένων

Η παρούσα μελέτη ακολουθεί την ψυχομετρική προσέγγιση για τη μέτρηση και κατανόηση της δημιουργικότητας, όπως ορίζεται από τον Torrance. Ως εκ τούτου, το εργαλείο μέτρησης της δημιουργικότητας που χρησιμοποιήθηκε είναι το Torrance Tests of Creative Thinking (Figural). Αυτά τα τεστ είναι εύκολα στη χρήση, γιατί καλούν τους/τις μαθητές/μαθήτριες να ζωγραφίσουν και να δώσουν ένα τίτλο στα σχέδια τους, πριν και μετά την εφαρμογή της έρευνας. Οι έξι πτυχές που αξιολογούνται από το TTCT-F αντιστοιχούν στις δημιουργικές ικανότητες που χαρακτηρίζουν ένα δημιουργικό άτομο.

Οι αναστοχασμοί («η μάθησή μου») και τα ημι-δομημένα ερωτηματολόγια («οι πόροι μου») ήταν ενσωματωμένα στο e-Portfolio του/της κάθε μαθητή/μαθήτριας, και αποτελούνταν από ερωτήσεις, που καλούνταν να απαντήσουν στο τέλος κάθε ενότητας, όπως «Πώς δούλεψες για να δημιουργήσεις τις εργασίες σου στην ενότητα αυτή;», «Πώς ήταν η εμπειρία του να δημιουργείς ηλεκτρονικά τις εργασίες σου και να τις μοιράζεσαι με άλλους;», «Σε

ποιους τομείς νομίζεις ότι η διαδικασία δημιουργίας ηλεκτρονικών επιτευγμάτων/εργασιών σε βοήθησε;»

Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν δομημένα ερωτηματολόγια σε μορφή forms για τη διερεύνηση των μαθητών/μαθητριών σχετικά με τις δεξιότητες που απέκτησαν από την εφαρμογή του e-Portfolio στο μάθημα των Νέων Ελληνικών.

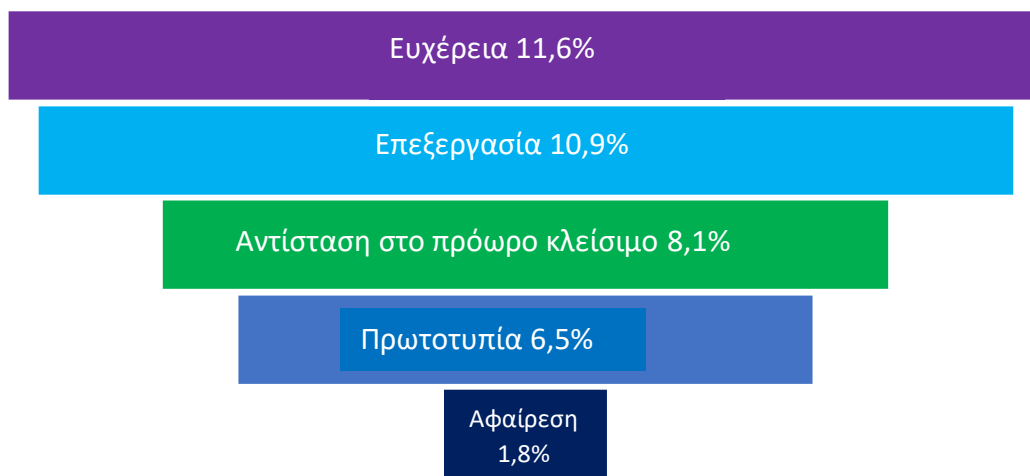
Αποτελέσματα-συζήτηση

Μετά την ανάλυση των ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων που συγκεντρώθηκαν, τα αποτελέσματα και η συζήτηση οργανώθηκαν γύρω από τα ερωτήματα της έρευνας.

- Σε ποιο βαθμό μπορεί να επηρεάσει η εφαρμογή του e-Portfolio τη δημιουργικότητα των μαθητών/μαθητριών και ποιες πτυχές της δημιουργικότητας επηρεάζονται περισσότερο;

Όπως φαίνεται στο Γράφημα 1, όλες οι πτυχές της δημιουργικότητας μπορούν να ενισχυθούν με την εφαρμογή του e-Portfolio.

Το ποσοστό αύξησης για κάθε πτυχή της δημιουργικότητας

Γράφημα 1: Το ποσοστό αύξησης για κάθε πτυχή της δημιουργικότητας

Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα του TTC-F έδειξαν ότι η Ευχέρεια (Fluency), η Επεξεργασία (Elaboration) και η Αντίσταση στο πρόωρο κλείσιμο (Resistance to Premature Closure) ήταν οι πτυχές με τη μεγαλύτερη αύξηση, ενώ τα ερωτηματολόγια έδειξαν ότι η Ευχέρεια (Fluency), η Πρωτοτυπία (Originality) και η Αντίσταση στο πρόωρο κλείσιμο (Resistance to Premature Closure) ήταν οι πτυχές που οι μαθητές θεώρησαν ότι έχουν βελτιωθεί περισσότερο.

Η ευδιάκριτη αύξηση της Ευχέρειας (Fluency), της

Επεξεργασίας (Elaboration) και της Αντίστασης στο πρόωρο κλείσιμο (Resistance to Premature Closure) μπορεί να αιτιολογηθεί με την εποικοδομητική προσέγγιση της μάθησης (constructivist approach), καθώς περιλαμβάνει τη μάθηση μέσω της εφαρμογής, της κατανόησης και της δημιουργίας νέων συνδέσεων μεταξύ της παλιάς και της νέας γνώσης (Ferrari et al., 2009; Mohamad et al., 2016). Παρατηρήθηκε ότι οι μαθητές/μαθήτριες επικεντρώνονταν στη δημιουργία ουσιαστικών ιδεών προσθέτοντας ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες στις εργασίες τους για να τις

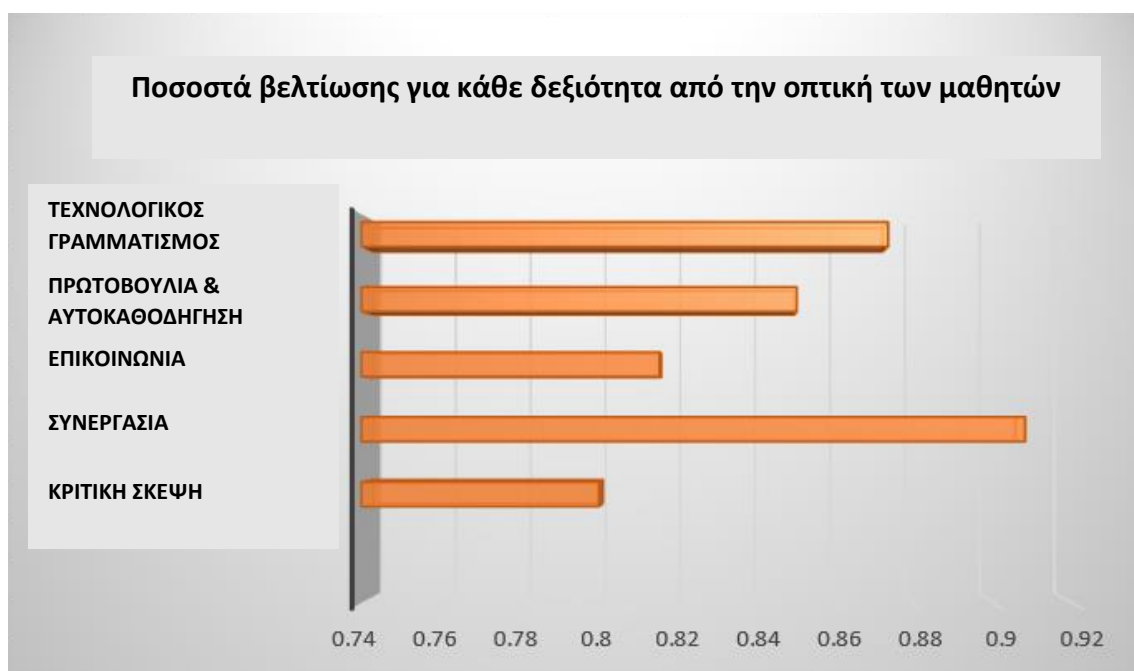
κάνουν πιο εύγλωττες (Fluency). Ως εκ τούτου, το κύριο μέλημά τους ήταν να προσπαθούν συνεχώς να προσθέτουν περισσότερες λεπτομέρειες, να εξηγούν τις ιδέες τους και να τις εξελίσσουν (Elaboration, Resistance to Premature Closure).

Ένας λόγος πίσω από τον θετικό αντίκτυπο της εφαρμογής του e-Portfolio στη δημιουργικότητα των μαθητών είναι το κίνητρο, που λειτούργησε ως έναυσμα. Σε μια μελέτη που εξέτασε τον αντίκτυπο των δημιουργικών δραστηριοτήτων στην εμπλοκή των μαθητών/μαθητριών και των εκπαιδευτικών, η Pleschová (2007) διαπίστωσε ότι οι μαθητές/μαθήτριες κινητοποιήθηκαν και απολάμβαναν τη δραστηριότητα καθώς ήταν κάτι νέο γι' αυτούς/αυτές. Ομοίως, τα ευρήματα αυτά υποστηρίζονται κι από την παρούσα μελέτη. Οι μαθητές αιτιολόγησαν τις δηλώσεις τους με περαιτέρω παράγοντες κινητοποιή-

σης, όπως η χρήση της τεχνολογίας, η δημοσιότητα των εργασιών τους, ο σεβασμός, η αλληλεπίδραση και η συνεργασία μεταξύ των μαθητών/μαθητριών και του/της εκπαιδευτικού.

- **Υπάρχει σύνδεση μεταξύ της εφαρμογής του e-Portfolio και της ανάπτυξης δεξιοτήτων του 21ου αιώνα και πώς η εφαρμογή του e-Portfolio επηρεάζει τη μάθηση και αξιολόγηση των μαθητών/μαθητριών;**

Η εφαρμογή του e-Portfolio μπορεί να ενισχύσει τις δεξιότητες της κριτικής σκέψης, της επικοινωνίας, της συνεργασίας, του τεχνολογικού γραμματισμού, της πρωτοβουλίας και της αυτοκατεύθυνσης των μαθητών. Το Γράφημα 2 παρέχει μια εικόνα των ποσοστών βελτίωσης για κάθε δεξιότητα, σύμφωνα με τις αναφορές των μαθητών στο ημιδομημένο ερωτηματολόγιο.

Γράφημα 2: Ποσοστά βελτίωσης για κάθε δεξιότητα από την οπτική των μαθητών

Σύμφωνα με τα ερωτηματολόγια, τις συνεντεύξεις καθώς και τους αναστοχασμούς των μαθητών, η εφαρμογή του e-Portfolio συμβάλλει στη δημιουργία ενός βελτιωμένου περιβάλλοντος για τη γλωσσική εκμάθηση και αξιολόγηση των μαθητών. Οι μαθητές αισθάνθηκαν ότι το περιβάλλον στην τάξη, που δημιουργήθηκε με τη δυνατότητα έκφρασης των απόψεών τους στις συζητήσεις, δημιούργησε αμοιβαίο σεβασμό και αποδοχή. Ομοίως, οι συνεργατικές εργασίες, η αξιολόγηση από ομότιμους, καθώς και τα σχόλια στο Edmodo για βελτίωση των εργασιών τους, εμπλούτισαν τις ιδέες των μαθητών και καθιέρωσαν τον/την

εκπαιδευτικό ως συνεργάτη που διευκολύνει τη μάθηση. Επιπλέον, το γεγονός ότι οι εργασίες δημοσιεύονταν, παρακίνησε τους μαθητές να γράφουν σωστά και να αυτοδιορθώνονται ακολουθώντας τα κριτήρια αξιολόγησης για κάθε εργασία.

Η ψηφιακή εποχή απαιτεί από τα άτομα να είναι ικανά να σκέφτονται κριτικά, να λαμβάνουν αποφάσεις και να εφαρμόζουν αποτελεσματικά τη νέα γνώση που τους περιβάλλει (Van Laar, et al., 2017). Μέσω της εφαρμογής του e-Portfolio οι μαθητές/μαθήτριες μπήκαν στη διαδικασία να συνεργαστούν,

να διαχειριστούν πληροφορίες και αρχεία, ώστε να αποφασίσουν πώς θα δημιουργήσουν και τι θα συμπεριλάβουν σε κάθε εργασία/επίτευγμα, να λύσουν προβλήματα που προέκυπταν κατά τη διάρκεια της δημιουργίας, και να αναστοχαστούν αξιολογώντας την πρόοδο τους.

Σημείωση:

Το παρόν κείμενο αποτελεί σύντομη σύνοψη της Μεταπτυχιακής διατριβής με τίτλο «HOW STIMULATING CREATIVITY VIA E-PORTFOLIOS AFFECTS STUDENT LEARNING AND ASSESSMENT», στο «Master in CALL (Computer Assisted Language Learning)», στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΤΕ-ΠΑΚ), τμήμα Γλωσσών. Η έρευνα διεξήχθη σε Γυμνάσιο στη Λευκωσία, στο μάθημα των Νέων Ελληνικών Α' Γυμνασίου τη σχολική χρονιά 2019-2020.

Βιβλιογραφία

- Abdulla, A. M., & Cramond, B. (2017). After Six Decades of Systematic Study of Creativity: What Do Teachers Need to Know About What It Is and How It Is Measured? *Roeper Review*, 39(1), 9–23.
- Abrami, P. & Barrett, H. (2005). Directions for research and development on electronic portfolios. *Canadian Journal of Learning and Technology/La revue canadienne de l'apprentissage et de la technologie*, 31(3).
- ATS2020 (2017-2018). Assessment of Transversal Skills. A project funded by the European Commission under the framework of the Erasmus+ (Key Action 3 - Support for policy reform - Prospective initiatives), (2015-2018).
- Batey, M. (2012). Creativity: The key skill for the 21st Century. Retrieved September 7, 2017, from http://www.creativitypost.com/business/creativity_is_the_key_skill_for_the_21st_century
- Beetham, H. (2007). An approach to learning activity design. In *Rethinking pedagogy for a digital age* (pp. 46-60). Routledge.
- Beghetto, R. A. (2005). Does Assessment Kill Student Creativity? *The Educational Forum*, 69, 254–263.
- Bell, S. (2010). Project-based learning for the 21st century: Skills for the future. *The clearing house*, 83(2), 39-43.
- Buzzetto-More, N. (2010). Assessing the Efficacy and Effectiveness of an E-Portfolio Used for Summative Assessment, 6. *Interdisciplinary Journal of e-Learning and learning Objects*, 6(1), 61-85.
- Crook, C. (2008). Web 2.0 Technologies for Learning: The current landscape—opportunities, challenges and tensions.
- De Bono, E. (1995). Serious Creativity. *The Journal for Quality and Participation*, 18, 12-18.
- Dewey, J. (1903). Democracy in education. *The Elementary School Teacher*, 4(4), 193-204.
- EUfolio (2013-2015). EU Classroom ePortfolios. A project funded by the European Commission under the framework of the Lifelong Learning Program (KA1 - Implementation of the European strategic objectives in Education and Training), (2013-2015).
- Fasko, D. (2001). Education and creativity. *Creativity Research Journal*, 13(3-4), 317-327.
- Ferrari, A., Cachia, R., & Punie, Y. (2009). Innovation and creativity in education and training in the EU member states: Fostering creative learning and supporting innovative teaching. *JRC Technical Note*, 52374, 64.
- Granberg C. (2010). E-portfolios in teacher education 2002–2009: the social construction of discourse, design and dissemination. *European Journal of Teacher Education*, 33, (3), 309-322.
- Harari, Y. N. (2018). 21 Lessons for the 21st Century. London: Jonathan Cape.
- Jeffrey Bob & Craft Anna (2004) Teaching creatively and teaching for creativity: distinctions and relationships, *Educational Studies*, 30 (1), 77-87,
- Kivunja, C. (2014). Innovative Pedagogies in Higher Education to Become Effective Teachers of 21st Century Skills: Unpacking the Learning and Innovations Skills Domain of the New Learning Paradigm. *International Journal of Higher Education*, 3(4), 37-48.
- Kivunja, C. (2015). Exploring the Pedagogical Meaning and Implications of the 4Cs “Super Skills” for the 21st Century through Bruner’s 5E Lenses of Knowledge Construction to Improve Pedagogies of the New Learning Paradigm. *Creative Education*, 6, 224-239.
- Koraneekij, P., & Khlaisang, J. (2019). Students’ Beliefs Regarding the Use of E-portfolio to Enhance Cognitive Skills in a Blended Learning Environment. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 14(02), 85-104.

- Kozma, R. (2009). Assessing and teaching 21st century skills: A call to action. The transition to computer-based assessment: New approaches to skills assessment and implications for large scale assessment, 13-23.
- Latif, A., & Ibrahim, O. L. (2019). Using E-Portfolio for developing Post Graduates' Reflective Self-Assessment, Motivation and Achievement. *مجلة البحث في التربية وعلم النفس* 34(2), 22-62).
- Maley, A. (2015). Overview: Creativity – the what, the why and the how. In A. Maley & N. Peachey (Eds.), *Creativity in the English language classroom* (pp. 6-13). London: British Council.
- Miller M.D., & Legg S.M. (1993). Alternative assessment in a high-stakes environment. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 12(2), 9–15.
- Mohamad, S. N. A., Embi, M. A., & Nordin, N. M. (2016). E-portfolio reflective learning strategies to enhance research skills, analytical ability, creativity and problem-solving. *Asian Social Science*, 12(10), 228-236.
- Noskova, T., Pavlova, T., & Yakovleva, O. (2019) Analysis of students' reflections on their educational behaviour strategies within an electronic course: development of competences for the 21 st century. *E-learning*, 381.
- Pellegrino, J. W. (2017). Teaching, learning and assessing 21st century skills. In S. Guerriero (Ed.), *Pedagogical Knowledge and the Changing Nature of the Teaching Profession* (pp. 223–251). Paris: OECD Publishing.
- Pirola-Merlo, A., & Mann, L. (2004). The relationship between individual creativity and team creativity: Aggregating across people and time. *Journal of Organisational behavior*, 25(2), 235-257.
- Pleschová, G. (2007). Unusual Assignments as a Motivation Tool. Paper presented at the conference Creativity or Conformity? Building Cultures of Creativity in Higher Education, *University of Wales Institute, Cardiff in collaboration with the Higher Education Academy*.
- Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity research journal*, 24(1), 92-96.)
- Shaheen, R. (2010). Creativity and Education. *Online Submission*, 1(3), 166-169.
- Smith, J. K., & Smith, L. F. (2017). The Nature of Creativity: Mayflies, Octopi, and the Best Bad Idea We Have. In R. A. Beghetto & B. Sriraman (Eds.), *Creative Contradictions in Education: Cross Disciplinary Paradoxes and Perspectives* (pp. 21–35). Cham: Springer International Publishing.
- Van Laar, E., Van Deursen, A. J. A. M., Van Dijk, J. A. G. M., & De Haan, J. (2017). The relation between 21st-century skills and digital skills: A systematic literature review. *Computers in Human Behavior*, 72, 577–588
- Voogt, J., & Roblin, N. P. (2012). A comparative analysis of international frameworks for 21st century competencies: Implications for national curriculum policies. *Journal of Curriculum Studies*, 44(3), 299–321.
- Zain, F. M., & Sailin, S. N. (2019). E-portfolio as an alternative assessment for improving graduate's soft skills. *Asia Proceedings of Social Sciences*, 4(3), 129-131.

Ευρωπαϊκό Έργο Erasmus+ KA3

“SAFER - SociAl competences and FundamEntal Rights for preventing bullying”

«Κοινωνικές Δεξιότητες και Θεμελιώδη Δικαιώματα για Πρόληψη του Εκφοβισμού»

Γιώτα Παναγιώτου, ΜΑ¹, Χριστιάνα Σταύρου, ΜΑ²

Το κείμενο παρουσιάζει τις βασικές πληροφορίες που αφορούν το Ευρωπαϊκό Έργο “SAFER - SociAl competences and FundamEntal Rights for preventing bullying” - «Κοινωνικές Δεξιότητες και Θεμελιώδη Δικαιώματα για Πρόληψη του Εκφοβισμού». Το Έργο συγχρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Erasmus+ της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει διάρκεια από τον Δεκέμβριο του 2020 μέχρι τον Μάρτιο του 2024. Στο κείμενο αναπτύσσεται το θεωρητικό υπόβαθρο του έργου, ο σκοπός και οι στοχεύσεις του, καθώς και το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού υλικού που έχει αναπτυχθεί και εφαρμοστεί στα σχολεία.

Λέξεις κλειδιά: σχολικός εκφοβισμός, προληπτικά προγράμματα, ολιστική προσέγγιση, κοινωνικές δεξιότητες, θεμελιώδη δικαιώματα

Το Ευρωπαϊκό Έργο “SAFER - SociAl competences and FundamEntal Rights for preventing bullying” - «Κοινωνικές Δεξιότητες και Θεμελιώδη Δικαιώματα για Πρόληψη του Εκφοβισμού», (621528-EPP-1-2020-I-IT-EPPKA3-IP1-SOC-IN), είναι ένα τριετές Έργο, συγχρηματοδοτούμενο από το πρόγραμμα Erasmus+ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το έργο άρχισε τον Δεκέμβριο του 2020 και αναμένεται να ολοκληρωθεί τον Μάρτιο του 2024. Θα υλοποιεί δράσεις στο πλαίσιο της Βασικής Δράσης 3, η οποία επικεντρώνεται στον άξονα *Κοινωνική ένταξη και κοινές αξίες: η συμβολή στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης*.

Γενικός σκοπός του έργου είναι, η ανάπτυξη και η εφαρμογή μίας καινοτόμου μεθόδου, πρακτικής, για

την προώθηση της εκπαίδευσης χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς και για την προώθηση κοινών αξιών. Η έμφαση δίνεται στην ενίσχυση της απόκτησης κοινωνικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων ενεργού πολιτότητας, καθώς και στην ενίσχυση της γνώσης και της κατανόησης των αξιών και των θεμελιωδών δικαιωμάτων, που αναμένεται οι μαθητές/μαθήτριες να υιοθετούν και να εφαρμόζουν στην καθημερινή τους ζωή.

Στην κοινοπραξία του Έργου συμμετέχουν οκτώ (8) εταίροι από έξι (6) ευρωπαϊκές χώρες. Συντονιστής του Έργου είναι το ίδρυμα Hallgarten Franchetti Centro Studi Villa Montesca της Ιταλίας και συμμετέχουν εταίροι από την Ελλάδα (Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκ-

¹ Η Γιώτα Παναγιώτου είναι Βοηθός Διευθύντρια σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης, Λειτουργός στο Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο (ΠΑ.ΒΙ.Σ.), του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

² Η Χριστιάνα Σταύρου είναι Φιλόλογος, Λειτουργός Εκπαιδευτικού Προγραμματισμού στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

παίδευσης Κρήτης), την Πορτογαλία (Universidade do Algarve), τη Βουλγαρία (Association Roditeli), τη Βόρεια Μακεδονία (Center for Intercultural Dialogue), την Ιταλία (Giunti Psychometrics Srl), καθώς και το ευρωπαϊκό δίκτυο European Anti-Bullying Network (EAN). Την Κύπρο εκπροσωπεί το Παρατηρητήριο για τη Βία στο Σχολείο (ΠΑ.ΒΙ.Σ.), του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, του Υπουργείου Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας.

Στόχος του Έργου είναι η ανάπτυξη και η εφαρμογή μίας καινοτόμου μεθόδου πρόληψης της σχολικής βίας και του φαινομένου του εκφοβισμού για την προώθηση της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Αναλυτικά, το Έργο SAFER ξεκινά από την Ολιστική Προσέγγιση του Σχολείου (Whole School Approach). Ακολουθώντας εστιάζει στην Ολιστική Προσέγγιση Σχολείου και Κοινότητας (Whole School and Community Approach - WSCA), έχοντας ως ομάδες-στόχο μαθητές/μαθήτριες 8-14 ετών, εκπαιδευτικούς και προσωπικό του σχολείου, γονείς και μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας. Αυτή η προσέγγιση επιλέχθηκε στη βάση σχετικών ερευνών που δείχνουν ότι το φαινόμενο του εκφοβισμού είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που αφορά κοινωνικά σύνολα είτε οικογενειακού, είτε σχολικού είτε και ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος. Η προτεινόμενη καινοτόμος προσέγγιση πρόληψης και παρέμβασης εφαρμόζεται σε τέσσερα διαφορετικά επίπεδα: μαθητών/μαθητριών, τάξης, σχολείου και σχολικής κοινότητας, στο πλαίσιο της οποίας οι μαθητές/μαθήτριες αλληλοεπιδρούν και αναπτύσσουν κοινωνικές σχέσεις.

Η Ολιστική Προσέγγιση Σχολείου και Κοινότητας που προωθεί το Έργο, βασίζεται στην ενίσχυση της απόκτησης ατομικών και κοινωνικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων που συντείνουν στην διαμόρφωση ενός ενεργού πολίτη και στην προώθηση κοινών δημοκρατικών αξιών, και του διαπολιτισμικού διαλόγου, προκειμένου να αποτραπεί και να αντιμετωπιστεί ο εκφοβισμός με ολιστικό τρόπο και να υπάρξει υποστήριξη των νέων στο σπίτι, στο σχολείο, στην τάξη και στην κοινότητά τους.

Ο λόγος που επιλέχθηκε ως ομάδα-στόχος οι μαθητές/μαθήτριες 8-14 ετών σχετίζεται με πρόσφατες σχετικές έρευνες, που αποδεικνύουν ότι οι ηλικίες αυτές είναι ηλικίες «υψηλού κινδύνου», για εμπλοκή σε περιστατικά που σχετίζονται με τον εκφοβισμό – με τις τάσεις να είναι ίδιες σε όλη την Ευρώπη. Οι μαθητές/μαθήτριες ηλικίας 15 ετών έχουν λιγότερες πιθανότητες να εκφοβιστούν (23,7%) από εκείνους ηλικίας 13 ετών (29,6%) και 11 ετών (32,6%) (UNESCO, 2017). Επιπρόσθετα, τα αποτελέσματα της διεθνούς

έρευνας TIMSS 2019, καταδεικνύουν παρόμοια τάση, με το φαινόμενο του εκφοβισμού να μειώνεται από 37% μεταξύ των ατόμων ηλικίας 10 ετών, σε 29% μεταξύ των ατόμων ηλικίας 14 ετών (Mullis et al., 2019). Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και τα αποτελέσματα της Παγκύπριας έρευνας για το φαινόμενο της βίας στο σχολείο, που καταδεικνύουν ότι το φαινόμενο του εκφοβισμού αυξάνεται στις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού, κορυφώνεται στο Γυμνάσιο και αρχίζει να μειώνεται η έκτασή του στο Λύκειο (Φάντης, 2023). Επιπλέον, αναφορικά με τον ψυχολογικό εκφοβισμό, μία παγκόσμια μετα-ανάλυση ανέδειξε ότι, παγκοσμίως, το 70% με 80% όλων των κοριτσιών και αγοριών ηλικίας 8-11 ετών είχαν βιώσει ψυχολογική βία από συμμαθητές/συμμαθήτριές τους, το περασμένο έτος (UNESCO, 2019).

Δεύτερη ομάδα-στόχος είναι οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίες/οι χρειάζεται να αποκτήσουν επαρκή κατάρτιση σε θέματα εκφοβισμού, όσον αφορά στην πρόληψή του υπό την προοπτική της ολιστικής προσέγγισης σχολείου και κοινότητας. Δυστυχώς, η επιρροή του εκπαιδευτικού μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο προστασίας των θυμάτων και γενικότερα ως μέσο αποτροπής της μαθητικής βίας (Raskauskas et al., 2010). Στο πλαίσιο αυτής της προοπτικής και του έργου SAFER, οι εκπαιδευτικοί θα είναι προετοιμασμένοι να καλλιεργούν δεξιότητες και να παρέχουν υποστήριξη στους μαθητές και στις μαθήτριές τους.

Επιπλέον, στο έργο SAFER εμπλέκονται πλήρως και οι γονείς, λόγω του καθοριστικού ρόλου που διαδραματίζουν στο να βοηθούν το σχολείο στην πρόληψη του εκφοβισμού. Λόγω της ολιστικής προσέγγισης του SAFER, ολόκληρη η εκπαιδευτική κοινότητα είναι, τέλος, ομάδα-στόχος του Έργου.

Ο εκφοβισμός δεν είναι μόνο πρόβλημα του σχολείου, συμβαίνει και στην κοινότητα και απαιτεί υποστήριξη και εξεύρεση λύσεων από όλη την κοινότητα. Κάθε σχολείο λειτουργεί στο πλαίσιο μίας ευρύτερης κοινότητας και η ανάπτυξη κοινοτικής συνεργασίας για την πρόληψη και τη μείωση του εκφοβισμού είναι σημαντική, επειδή αυτή η κοινότητα ενσωματώνει τους βασικούς παράγοντες εκπαίδευσης που παίζουν ρόλο στην ψυχοσωματική ανάπτυξη των νέων. Ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για την καταπολέμηση της βίας στα σχολεία είναι η συνεχής εμπλοκή όλων των σχετιζόμενων μελών της σχολικής κοινότητας (Φάντης, 2023).

Σε αυτό το πλαίσιο, το SAFER αποτελεί ένα καλά δομημένο πρόγραμμα πρόληψης, που εφοδιάζει τους

μαθητές/τις μαθήτριες με κοινωνικές δεξιότητες και που βασιζόμενο σε αξίες και στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, ενδυναμώνει όλα τα μέλη των εκπαιδευτικών κοινοτήτων, δημιουργώντας ένα θετικό κλίμα αλληλεπίδρασης, συνύπαρξης και ενεργού πολιτότητας. Με αυτό τον τρόπο μειώνεται η βία και ο εκφοβισμός και βελτιώνεται η ποιότητα ζωής όλων.

Υλοποίηση Προγράμματος

Στο Έργο συμμετέχουν 21 σχολεία από τις έξι (6) χώρες των εταίρων της κοινοπραξίας, ενώ κατά τη διάρκεια εφαρμογής του, έχουν προσεγγιστεί περίπου 250 εκπαιδευτικοί, 1000 μαθητές και μαθήτριες, καθώς και 500 μέλη της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας.

Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις της UNESCO στην Έκθεσή της για την Παγκόσμια Εκπαίδευση 2030 με τίτλο: «Behind the numbers: ending school violence and bullying» (UNESCO, 2019), η σχολική βία σε όλες τις μορφές της, αποτελεί παραβίαση των δικαιωμάτων των παιδιών και των εφήβων στην εκπαίδευση, την υγεία και την ευημερία. Επιπλέον, στην ίδια Έκθεση αναφέρεται ότι καμία χώρα δεν μπορεί να επιτύχει ισότιμη ποιοτική εκπαίδευση, χωρίς αποκλεισμούς για όλους, εάν οι μαθητές/μαθήτριες βιώσουν βία και εκφοβισμό στο σχολείο. Ως εκ τούτου, το πρόγραμμα SAFER αποσκοπεί, στην ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών και της γνώσης των δικαιωμάτων τους, προσβλέποντας στην μείωση του εκφοβισμού στα σχολεία.

Έχοντας ως δεδομένο ότι το 32% των μαθητών/μαθητριών έχει δεχθεί κάποια μορφή εκφοβισμού από συνομήλικούς του στο σχολείο μία ή περισσότερες ημέρες τον περασμένο μήνα, σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (UNESCO, 2019), το Έργο, άρχισε με τη διεξαγωγή έρευνας σε όλα τα σχολεία που συμμετείχαν σε αυτό, με στόχο τη συλλογή πληροφοριών για τον εκφοβισμό απευθείας από τους μαθητές/τις μαθήτριες. Ως εκ τούτου, αποφασίστηκε ο σχεδιασμός, η υιοθέτηση και η διανομή ενός ερωτηματολογίου, το οποίο αποτελούνταν από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου περιείχε τις ερωτήσεις TPB (Test to Prevent Bullying), οι οποίες είναι ειδικά σχεδιασμένες να αξιολογούν το συναισθηματικό κλίμα στις τάξεις. Το TPB, ως «ημι-προβολικό» ερωτηματολόγιο, μετρά διάφορες πτυχές ψυχοκοινωνικής προσαρμογής και δυσπροσαρμογής σε παιδιά και εφήβους. Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου («βιογραφικό ερωτηματολόγιο»), το οποίο αποτελούνταν από μία σειρά ερωτήσεων που παρακινούσαν κορίτσια και αγόρια να προβληματιστούν σχετικά με την καθημερινή ζωή (στο σχολείο

ή στη δυναμική εκτός σχολείου) και να αναζητήσουν απαντήσεις με βάση την καθημερινή τους εμπειρία. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν την αρνητική άποψη των μαθητών/μαθητριών για τον εκφοβισμό, αλλά ταυτόχρονα ανέδειξαν ότι υπήρξαν μάρτυρες σωματικού ή λεκτικού εκφοβισμού ή ότι έχουν βιώσει οι ίδιοι διαδικτυακό εκφοβισμό (λεκτικές επιθέσεις).

Το σημαντικότερο είναι ότι, τα τμήματα των σχολείων που συμμετείχαν στην έρευνα αυτοπροσδιορίστηκαν ως δημοκρατικές ομάδες, με ισοτιμία στη λήψη αποφάσεων.

Με βάση τα ευρήματα της εν λόγω έρευνας μέσω ερωτηματολογίου, αλλά και την Έκθεση για έρευνες και βέλτιστες πρακτικές για την πρόληψη του εκφοβισμού, η οποία συγγράφηκε με τη συμβολή όλων των εταίρων, αναπτύχθηκε εκπαιδευτικό υλικό ως ακολούθως:

• Οδηγός Εκπαιδευτικού

Ο Οδηγός αποτελείται από τρία μέρη. Τα πρώτα δύο παρέχουν μία επισκόπηση του εκφοβισμού και του διαδικτυακού εκφοβισμού δίνοντας σαφείς ορισμούς, παρουσιάζοντας το θεωρητικό υπόβαθρο της προσέγγισης WSCA, καθώς επίσης τις στρατηγικές SAFER για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του εκφοβισμού εντός και εκτός του σχολείου. Το τρίτο μέρος εστιάζει στην εφαρμογή και περιλαμβάνει πρακτικές διδακτικές προτάσεις για εφαρμογή στην τάξη. Τα σχέδια μαθήματος, οι επονομαζόμενες διδακτικές προτάσεις, εστιάζουν στην απόκτηση κοινωνικών και πολιτειακών δεξιοτήτων και κάνουν χρήση βιωματικών τεχνικών προκειμένου να ενθαρρύνουν τους μαθητές/τις μαθήτριες να σκεφτούν, να αντιδράσουν και να προτείνουν λύσεις σε -οικείες για αυτούς- καταστάσεις εκφοβισμού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται, επίσης, στην καλλιέργεια θετικών αξιών και στάσεων καθώς και στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης.

Το ΠΑ.ΒΙ.Σ. συνέβαλε στη συγγραφή στην αγγλική γλώσσα δέκα (10) διδακτικών προτάσεων για τη Θεματική Ενότητα «Διδάσκοντάς τα δικαιώματα και τις αξίες», στον εμπλουτισμό των υπόλοιπων διδακτικών προτάσεων, στη μετάφραση ολόκληρου του Οδηγού στην ελληνική γλώσσα και στην προώθησή του στους/στις εκπαιδευτικούς των συνεργαζόμενων σχολείων, μέσω επιμορφωτικών συναντήσεων.

• Τετράδιο Μαθητή/Μαθήτριας

Το Τετράδιο Μαθητή/Μαθήτριας αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει πληροφορίες για τον ορισμό και τα είδη του εκφοβισμού, κα-

θώς και τον ορισμό του διαδικτυακού εκφοβισμού, δίνοντας έμφαση στο γεγονός ότι ο εκφοβισμός μπορεί να συμβεί στον καθένα και δεν είναι πάντα εύκολο να τον αναγνωρίσεις. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει δραστηριότητες με απώτερο στόχο οι μαθητές/μαθήτριες να γνωρίσουν τρόπους με τους οποίους μπορούν να αντιμετωπίσουν περιστατικά εκφοβισμού. Τέλος, το Τετράδιο δίνει έμφαση στον σημαντικό ρόλο της συνεργασίας σχολείου, γονέων και ολόκληρης της κοινότητας για την πρόληψη του εκφοβισμού. Το ΠΑ.ΒΙ.Σ. συνέβαλε στην ετοιμασία του Τετραδίου, στη μετάφρασή του στην ελληνική γλώσσα και στην προώθησή του στους μαθητές και τις μαθήτριες των σχολείων που συμμετέχουν στο έργο στην Κύπρο.

• Οδηγός για Γονείς και μέλη της Εκπαιδευτικής κοινότητας

Ο Οδηγός για Γονείς και μέλη της Εκπαιδευτικής Κοινότητας παρέχει συμβουλές σε γονείς, κηδεμόνες και μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας για τους τρόπους αναγνώρισης του δια ζώσης και του διαδικτυακού εκφοβισμού, καθώς και για τους τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισης του εκφοβισμού εντός και εκτός του σχολείου. Επιπρόσθετα, έχει ως στόχο να τους δώσει σημαντικές πληροφορίες που θα τους βοηθήσουν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις όποιες ανησυχίες έχουν τα παιδιά και οι νέοι σχετικά με τον εκφοβισμό, ή σε περίπτωση που έχουν εμπλακεί σε ένα περιστατικό εκφοβισμού, να μπορούν να τους/τις καθοδηγήσουν να τα διαχειριστούν με σωστό τρόπο. Το ΠΑ.ΒΙ.Σ. συνέβαλε στην ετοιμασία του Οδηγού, στη μετάφρασή του στην ελληνική γλώσσα και στην προώθησή του σε γονείς και μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας των συνεργαζόμενων σχολείων.

Πιλοτική εφαρμογή

Η πιλοτική εφαρμογή του Προγράμματος σε όλες τις χώρες της κοινοπραξίας άρχισε τον Φεβρουάριο του 2023 και ολοκληρώθηκε τον Ιούνιο του 2023. Στην Κύπρο, τα τρία συνεργαζόμενα σχολεία, επέδειξαν ουσιαστικό ενδιαφέρον θέληση για συνεργασία και ετοιμότητα για εφαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού που παράχθηκε, εμπλουτίζοντάς το με τις δικές τους ιδέες για δράσεις. Κατά την πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος, εμπλοκή είχαν όλες οι ομάδες-στόχοι του Προγράμματος: μαθητές/μαθήτριες, εκπαιδευτικοί, γονείς και μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας. Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί εφάρμοσαν τις διδακτικές τους προτάσεις ενσωματώνοντας το υλικό διαθε-

ματικά στο πρόγραμμα σπουδών του σχολείου τους. Τα περισσότερα από τα μαθήματα είχαν βιωματικό χαρακτήρα και μαζί με το υλικό από τα εγχειρίδια, χρησιμοποιήθηκε υλικό και από άλλες πηγές, όπως άρθρα, βίντεο και ιστορίες. Επιπλέον, τα σχολεία δι-οργάνωσαν ημερίδες, συνέγραψαν ιστορίες και θεα-τρικά έργα, προχώρησαν στην παραγωγή βίντεο μικρού μήκους, συνέθεσαν και ερμήνευσαν τραγούδια, ζωγράφισαν σε τοίχους, ενώ δράσεις υλοποιήθηκαν και σε συνεργασία με τους συνδέσμους γονέων και τις εκπαιδευτικές τους κοινότητες.

Εν κατακλείδι, μέσω της πιλοτικής εφαρμογής επι-τεύχθηκε σε μεγάλο βαθμό ο στόχος του προγράμ-ματος για ενδυνάμωση των εμπλεκόμενων μαθητών/μαθητριών με γνώσεις, δεξιότητες και αξίες, ώστε να γίνουν «ήρωες/ηρωίδες» ενάντια στο φαινόμενο του εκφοβισμού, εξασφαλίζοντας έτσι ένα ασφαλέστερο σχολικό περιβάλλον, χωρίς αποκλεισμούς, με μηδε-νική ανοχή στον εκφοβισμό.

Βιβλιογραφία

- Φάντης, Κ. (2023) Σχολική βία: Τι γνωρίζουμε και πώς προστατεύουμε τους μαθητές. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε την 1η Σεπτεμβρίου 2023 www.pi.ac.cy/pi/files/pavis/imerides_seminaria_synedria/2023_imerida_ekfovismos/parousiasi_fanti.pdf
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., Kelly, D. L., & Fishbein, B. (2020). TIMSS 2019 International Results in Mathematics and Science. Retrieved from Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center website: <https://timssandpirls.bc.edu/timss2019/international-results/>
- Raskauskas, L. J., Gregory, J., Harvey, T. S., Rifshana, F. & Evans, M. I. (2010) Bullying among primary school children in New Zealand: relationships with prosocial behaviour and classroom climate, *Educational Research*, 52 (1), 1-13.
- UNESCO (2017) HBSC School violence and bullying: Global Status Report. Paris. Available online at <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246970> (accessed 5 July 2023)
- UNESCO (2019) Global Education 2030 Agenda - Behind the numbers: ending school violence and bullying. Available online at <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366486> (accessed 5 July 2023)

Eco.Muse: Δίκτυο Ανοικτών Οικομουσείων για την Ανάδειξη και Ήπια Ενίσχυση Περιοχών με Περιβαλλοντική Ιστορικότητα

Χριστίνα Παπασολομώντος, Ph.D¹, Παναγιώτης Σάββα, Ph.D²

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου συμμετείχε ως Εταίρος στο Έργο «Eco.Muse: Δίκτυο Ανοικτών Οικομουσείων για την Ανάδειξη και Ήπια Ενίσχυση Περιοχών με Περιβαλλοντική Ιστορικότητα» (Κωδικός MIS:5050640), το οποίο υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Συνεργασίας INTERREG V-A Ελλάδα - Κύπρος 2014-2020 (01/05/2020 – 31/10/2023). Το Έργο αφορούσε στην ενίσχυση περιοχών με πλούσια φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, που τελούν υπό τον κίνδυνο μερικής ερημοποίησης, καθώς και στην ανάδειξη και προστασία του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, με στόχο την ήπια ανάπτυξη μέσω της συμμετοχής κοινωνικών και επαγγελματικών φορέων της κάθε περιοχής. Κύριος Δικαιούχος του Έργου ήταν ο Οργανισμός Ανάπτυξης Σητείας Αναπτυξιακή Ανώνυμη Εταιρεία (ΟΑΣ) (Δ1). Στο Έργο επίσης συμμετείχαν το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Κρήτης- Δήμος Σητείας (Δ2), το Πανεπιστήμιο Κρήτης (Δ3), το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Δ4), η Αναπτυξιακή Εταιρεία Κοινοτήτων Τροόδους (Αν.Ε.Τ) (Δ5), το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου (Δ6) και το Υφυπουργείο Τουρισμού Κύπρος (Δ7).

Αντικείμενο του Έργου ήταν η δημιουργία δύο Ανοικτών Οικομουσείων στην περιοχή της Σητείας Λασιθίου (Κρήτη) και στην περιοχή της Μαραθάσας Λεμεσού, στοχεύοντας στην ανάπτυξη των εν λόγω περιοχών, με την ενεργό συμμετοχή των τοπικών

κοινωνιών, στη βάση μιας ολιστικής αειφορικής προσέγγισης. Πρόκειται για δύο περιοχές πλούσιες σε πολιτιστική κληρονομιά, γεωφυσικό περιβάλλον, αλλά και με διαφορετικής μορφής εγκατάλειψη, οι οποίες στοχεύουν στην ενίσχυση της ελκυστικότητάς τους με όρους αειφορίας. Η διεπιστημονική προσέγγιση του στόχου αυτού δίνει έμφαση στην ανάδειξη των εδαφικών πόρων τους, των αξιών τους, στην ενεργοποίηση και ένταξη της τοπικής κοινωνίας στην υλοποίηση της παρέμβασης, στοχεύοντας στη βιωσιμότητά τους μέσα από την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ισορροπία και την περιβαλλοντική αναβάθμιση των περιοχών.

Συγκεκριμένα, το Έργο σκοπό είχε να συμβάλει στη δημιουργία ενός μοντέλου μουσείων ανοικτού χώρου (Οικομουσείων), ένα ανά περιοχή. Τα Οικομουσεία θα βασίζονται σε ένα κοινό πλαίσιο οργάνωσης και στην ενίσχυση των δεσμών τους με τον τόπο, θα εισαγάγουν παράλληλα την ανάπτυξη ενός πρότυπου δικτύου Ανοικτών Οικομουσείων, με στόχο τη διασυννοριακή υιοθέτησή του. Το Οικομουσείο στη Σητεία θα έχει σημείο αναφοράς την ελιά και την αξιοποίησή της και θα οργανωθεί ένα πρότυπο συμμετοχικό ελαιουργείο. Στο Τρόδος, η περιοχή της Μαραθάσας Λεμεσού θα μετατραπεί σε Ανοικτό Οικομουσείο, με αναφορά στο πλούσιο απόθεμα πολιτιστικής κληρονομιάς (αρχαία και βυζαντινά μνημεία, λαϊκή τέχνη, παραδοσιακά επαγγέλματα,

¹ Η Χριστίνα Παπασολομώντος είναι Προϊσταμένη Τομέα Εκπαιδευτικής Τεκμηρίωσης στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

² Ο Παναγιώτης Σάββα είναι Φιλολόγος, Λειτουργός του Τομέα Επιμόρφωσης στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

γαστρονομία) αλλά και φυσικής κληρονομιάς της, τα οποία θα αναδείξει με τη δημιουργία χώρων πολιτιστικής εκπαίδευσης, και θα τα διασυνδέσει με τις τοπικές οικονομικές δραστηριότητες.

Η ανάκαμψη των περιοχών θα βασιστεί σε δυναμικό τρόπο διαχείρισης του τοπίου και ανάδειξης του πολιτισμού τους. Κύριες εκροές του Έργου είναι η αποκατάσταση των στοιχείων των πολιτιστικών πόρων των δύο περιοχών και η αρμονική αισθητικά και περιβαλλοντικά ενσωμάτωσή τους στο φυσικό τοπίο. Μέσα από συγκεκριμένες δράσεις, θα δημιουργηθούν αειφόροι πόλοι τουριστικής ελκυστικότητας, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση του ιδιότυπου τουριστικού προϊόντος των περιοχών αξιοποιώντας το αξιόλογο ιστορικά και αρχιτεκτονικά κτιριακό απόθεμα και τους φυσικούς και ανθρώπινους πόρους. Μέσω εξειδικευμένου χωροταξικού σχεδιασμού θα διαμορφωθεί λειτουργικό πλαίσιο οργάνωσης του Οικομυσείου, αρμονικά ενταγμένο στο ευρύτερο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Η παρούσα μελέτη θα επικεντρωθεί στη δημιουργία του Οικομυσείου Μαραθάσας. Μέσω του Οικομυσείου Μαραθάσας έχουν δημιουργηθεί τρεις (3) πολιτιστικοί πόλοι στην ευρύτερη περιοχή. Συγκεκριμένα, στα Καμινάρια με το Εργαστήριο Παραδοσιακών Τεχνών, στη Λεμύθου με το Κέντρο Πληροφόρησης για τη Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Κληρονομιά και στις Τρεις Ελιές το Κέντρο Ενημέρωσης και Εργαστήρια Προβολής και Ανάδειξης Γεωργικών και Αγροδιατροφικών Προϊόντων.

Βασικοί πυλώνες για τον μουσειολογικό σχεδιασμό του Οικομυσείου (Χαραλάμπους, 2022) είναι:

• Πληροφόρηση

Ένας από τους βασικούς στόχους είναι η πληροφόρηση του επισκέπτη μέσα από μία πολυεπίπεδη ερμηνευτική προσέγγιση με κείμενα, φωτογραφικό υλικό, πολυμέσα και εκθέματα.

> Οργάνωση – σαφήνεια – προσβασιμότητα

Θα αναπτυχθεί ενημερωτικό υλικό το οποίο θα είναι οργανωμένο σε ενότητες και θα είναι κατανοητό και προσβάσιμο σε όλες τις ομάδες του κοινού π.χ. ΑΜΕΑ, παιδιά, ηλικιωμένους κ.λπ.

> Πολυεπίπεδη προσέγγιση

Θα παρουσιάζεται σε πολλαπλά επίπεδα σε σχέση με τον χώρο και τον χρόνο, την τοπογραφία, τη θρησκεία, την ιστορία και την μικροϊστορία, αλλά και μέσα από τις ιστορίες των ανθρώπων της περιοχής.

• Βιωματική μάθηση

Άλλος στόχος είναι να αποτελέσει χώρο βιωματικής μάθησης, μέσα από στοχευμένα εργαστήρια και δράσεις ποικίλης θεματολογίας που θα πραγματοποιούνται εντός και εκτός του Κέντρου και θα απευθύνονται σε διάφορες ηλικιακές ομάδες και ομάδες ενδιαφέροντος.

> Γέφυρες μεταξύ παραδοσιακού και σύγχρονου

Μέσα από τα εργαστήρια οι συμμετέχοντες διάφορων ηλικιών και από διαφορετικό υπόβαθρο θα έχουν την ευκαιρία να αξιοποιήσουν ιδέες και τεχνικές από το παρελθόν στο παρόν.

> Βιωσιμότητα

Μέσα από τα εργαστήρια θα προωθούνται παραδοσιακές ιδέες και τεχνικές που συνάδουν με τη σύγχρονη έννοια της βιωσιμότητας.

• Διοχέτευση

Στόχος του Κέντρου είναι ακόμη να αποτελεί σταθμό διοχέτευσης προς διάφορες κατευθύνσεις στην ευρύτερη περιοχή της Νότιας Μαραθάσας σε χαρτογραφημένες τοποθεσίες, εγκαταστάσεις, εργαστήρια κ.λπ. τα οποία σχετίζονται με τον ευρύτερο τομέα της γαστρονομίας, παραδοσιακών τεχνών, κτλ.

> Διάλογος με το φυσικό περιβάλλον

Μέσα από το Κέντρο οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν και να εκτιμήσουν το φυσικό περιβάλλον της περιοχής και να το συνδέσουν με ζωτικούς τομείς κατανοώντας έτσι και την επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος

> Διάλογος με την κοινότητα

Το Κέντρο θα αποτελεί ένα σημείο συνάντησης με την κοινότητα, μέσα από τις ιστορίες που θα προβάλλονται στα πολυμέσα, αλλά και φιλοξενώντας ανθρώπους της περιοχής για εργαστήρια, ομιλίες κλπ.

Για τη δημιουργία των Οικομυσείων, απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η μελέτη του πολιτιστικού αποθέματος των τριών (3) Κοινοτήτων της Μαραθάσας Λεμεσού (Ιωάννου 2022). Σε πρώτη φάση, η εργασία αφορούσε στην καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής: μνημεία αγροτικής κληρονομιάς (νερόμυλοι, γεφύρια), εκκλησίες και μοναστήρια, μουσείο βυζαντινής κληρονομιάς, πολυχώρους, γεωδιαδρομή, σημεία θέασης, μονοπάτια της φύσης, ποδηλατικές διαδρομές κ.λπ). Η καταγραφή αφορά, την βασική περιγραφή, τη θέση στο χώρο (τοποθεσία, τοπωνύμιο κ.λπ),

την σημασία-αξία τους, το πιθανό πλαίσιο προστασίας, το επίπεδο προσβασιμότητας, την ικανότητα επισκεψιμότητας, τον εντοπισμό των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, την πυκνότητά τους στο χώρο, τις ανάγκες παρέμβασης (διαχείριση, ανακαίνιση, κ.τλ), τον βαθμό αξιοποίησής τους (μικροχωροταξικές παρεμβάσεις). Με βάση την καταγραφή-παρουσίαση του πολιτιστικού αποθέματος της Μαραθάσας Λεμεσού, αξιολογήθηκε και διερευνήθηκε η ετοιμότητα των Κοινοτήτων να ενταχθούν στο πρόγραμμα περιηγήσεων του Οικομουσείου.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία Τράπεζας υλικού πολιτιστικού, ανθρωπογενούς και γεωφυσικού αποθέματος της περιοχής Μαραθάσας καθώς και Έντυπη και Ψηφιακή Βάσης Κατηγοριοποιημένων Δεδομένων, μέσω της οποίας ο επισκέπτης μπορεί να αντλήσει πληροφορίες για την ευρύτερη περιοχή της Μαραθάσας (Νικολαΐδου 2023).

Ουσιαστικά, η καταγραφή και αξιολόγηση του πολιτιστικού αποθέματος τροφοδότησε σε πρώτη φάση τη Μελέτη Χωρικής Οργάνωσης του Οικομουσείου Μαραθάσας. Στη συνέχεια εκπονήθηκαν συνολικά τρεις (3) Μουσειολογικές Μελέτες για: Κέντρο Πληροφόρησης και Εργαστήρια προβολής και ανάδειξης γεωργικών και αγροδιατροφικών προϊόντων – Γαστρονομίας Τρεις Ελιές (Χαραλάμπους 2022), Κέντρο Πληροφόρησης για τις παραδοσιακές τέχνες στα Καμινάρια (Μωυσέως, 2022) και για Κέντρο Πληροφόρησης και ανάδειξης Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Κληρονομιάς της περιοχής και το εργαστήριο Αγιογραφίας και άλλων εκκλησιαστικών τεχνών στη Λεμύθου (Χατζηχριστοδούλου, 2022)

Κέντρο Πληροφόρησης και Εργαστήρια προβολής και ανάδειξης γεωργικών και αγροδιατροφικών προϊόντων – Γαστρονομίας Τρεις Ελιές

Η μελέτη περιλάμβανε την καταγραφή παραδοσιακών ποικιλιών τοπικών παραδοσιακών συνταγών και αγροδιατροφικών προϊόντων, γεωργικών καλλιεργειών και βοτάνων που συναντούμε στην περιοχή καθώς και σκευών και εργαλείων που χρησιμοποιούσαν για την κατασκευή ή φύλαξη των προϊόντων. Επίσης, μέσα από τη μελέτη διαφάνηκε πώς η γεωγραφική θέση της Μαραθάσας, το φυσικό της τοπίο, οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, η θρησκευτικότητα και η ιστορική συνέχεια της περιοχής διαμόρφωσαν την γαστρονομική ταυτότητα της Μαραθάσας. Στο πλαίσιο της μελέτης ετοιμάστηκε χωροταξικός σχεδιασμός χώρου στον οποίο θα μπορούσε να το λειτουργήσει Κέντρο Πληροφόρησης.

Κέντρο Πληροφόρησης Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Κληρονομιάς και το Εργαστήριο Αγιογραφίας και άλλων εκκλησιαστικών τεχνών στη Λεμύθου

Η μελέτη περιλάμβανε την καταγραφή των βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων της ευρύτερης περιοχής Τροόδους και το χωροταξικό τους στίγμα για τη δημιουργία «Χάρτη της Μνημειακής Τοπογραφίας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Κληρονομιάς του Τροόδους». Μέσα από την καταγραφή των μνημείων δόθηκε έμφαση στο ιστορικό πλαίσιο και αναδείχθηκε η αρχιτεκτονική, η μνημειακή ζωγραφική (τοιχογραφίες), οι φορητές εικόνες, η ξυλογλυπτική και η κεντητική, τα χειρόγραφα-παλαίτυπα και η μεταλλοτεχνία/αργυροχοΐα. Επίσης, υποβλήθηκε χωροταξική μελέτη για τη δημιουργία εκθεσιακού χώρου.

Κέντρο Πολιτιστικής Εκπαίδευσης και Κέντρο Πληροφόρησης, για τις παραδοσιακές τέχνες στα Καμινάρια

Στη μελέτη έγινε καταγραφή των παραδοσιακών επαγγελμάτων της περιοχής σύμφωνα με την πρώτη ύλη που χρησιμοποιείται. Για τον σκοπό αυτό, στη μελέτη αναλύθηκε η τέχνη του ξύλου, του πηλού, της πέτρας, του μετάλλου, της γης και της ένδυσης και έγινε καταγραφή των χειροτεχνουργημάτων. Ετοιμάστηκε Χωροταξική Μελέτη με σχέδιο Εργαστηριακού Χώρου για οργάνωση πρότυπου συμμετοχικού κέντρου παραγωγής προϊόντων λαϊκής χειροτεχνίας τα εργαστήρια του οποίου θα χρησιμοποιούνται για την προώθηση βιωματικών προγραμμάτων του Κέντρου Πολιτιστικής Εκπαίδευσης για μαθητές και λοιπούς επισκέπτες.

Οπτικοακουστικό Υλικό

Στο πλαίσιο του Έργου, δημιουργήθηκε με ταινία διάρκειας δέκα (10) λεπτών (Καλλής, 2023). Η ταινία εισαγάγει τον επισκέπτη με μία ολιστική προσέγγιση στο Οικομουσείο Μαραθάσας μέσα από την παρουσίαση των διαφόρων πτυχών, χαρακτηριστικών, δυνατοτήτων και δραστηριοτήτων που εμπερικλείονται στην περιοχή δράσης με έμφαση στην ιστορία, στον πολιτισμό και στις παραδοσιακές τέχνες, στη φύση – δραστηριότητες, τοπικά προϊόντα - γαστρονομία και προτεινόμενες διαδρομές (θεματικές, ορειβατικές, περιπατητικές, αναρριχητικές, ποδηλατικές, με αυτοκίνητο κ.ά).

Επιπλέον, ετοιμάστηκε λεύκωμα με φωτογραφικό υλικό και από τις δύο περιοχές (Οργανισμός Ανάπτυξης Σητείας Α.Α.Ε. ΟΤΑ, 2023) το οποίο αποτυπώνει μέρος του τεράστιου φυσικού και πολιτιστικού πλούτου των δύο περιοχών.

Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού

Σύμφωνα με τον αρχικό σχεδιασμό, τα Κέντρα Πληροφόρησης θα λειτουργήσουν με βάση τον προγραμματισμό και την λειτουργία του επιτυχημένου θεσμού των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Θα απευθύνονταν σε παιδιά όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων της Κύπρου, σε παιδιά Κυπριών αποδήμων και σε οργανωμένα σύνολα επισκεπτών. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα θα είναι μονοήμερα, διήμερα και πολυήμερα ανάλογα με τις ανάγκες και απαιτήσεις των σχολείων και των οργανωμένων συνόλων. Επιπλέον, δημιουργήθηκαν τρεις (3) Μουσείοβαλίτσες, μια για κάθε θεματική: παραδοσιακές τέχνες, βυζαντινή και μεταβυζαντινή κληρονομιά και παραδοσιακά γεωργικά και αγροτροφικά προϊόντα. Η κάθε Μουσείοβαλίτσα περιλάμβανε ένα τετράδιο έκτασης είκοσι (20) σελίδων, οδηγίες προς τους/τις εκπαιδευτικούς, ένα (1) τρίπτυχο με πληροφορίες για το Έργο, οδηγό του Οικομουσείου, φωτογραφικό υλικό με εκθέματα και χάρτη του Οικομουσείου.

Επιλογικά

Η **περιοχή** Μαραθάσας είναι μια περιοχή με πλούσιο απόθεμα φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Για τον λόγο αυτό, έχει επιλεγεί να λειτουργήσει το Οικομουσείο με στόχο την ανάδειξη και προώθηση του πλούσιου πολιτιστικού αποθέματος και της μοναδικής ομορφιάς της. Το υλικό που έχει παραχθεί μπορεί να αξιοποιηθεί στα πλαίσια εκπαιδευτικών προγραμμάτων που σκοπό θα έχουν να αναδείξουν τον πλούτο της περιοχής.

Σημείωση: Το Έργο «Δίκτυο Ανοικτών Οικομουσείων για την Ανάδειξη και Ήπια Ενίσχυση Περιοχών με Περιβαλλοντική Ιστορικότητα (Eco.Muse)», υλοποιείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας Interreg V-A «Ελλάδα-Κύπρος 2014-2020» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Τ.Π.Α.) και Εθνικούς πόρους της Ελλάδας και της Κύπρου.

Βιβλιογραφία

- Θεμιστοκλέους, Σ. (2023) Μουσείοβαλίτσες: Βυζαντινή-Μεταβυζαντινή κληρονομιά, Παραδοσιακές Τέχνες, Παραδοσιακά γεωργικά και αγροτροφικά προϊόντα. CSI Centre for Social Innovation Ltd. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Λευκωσία
- Ιωάννου, Α. (2022) Μελέτη Ταυτοποίησης και Αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Λευκωσία
- Καλλής, Θ. (2023) Οικομουσείο Ν. Μαραθάσας (Οπτικοακουστικό Υλικό) (Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα Οικομουσείο Μαραθάσας Βίντεο – Eco.Muse (eco-muse.eu)). ΙΡΙΔΑ Τηλεοπτικές Παραγωγές. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Λευκωσία
- Μωυσή, Ν. (2022) Μουσειολογική Μελέτη για το Κέντρο Πληροφόρησης Παραδοσιακών Τεχνών στα Καμινάρια στο πλαίσιο του έργου Eco.Muse Ανοικτών Οικομουσείων για την Ανάδειξη και Ήπια Ενίσχυση Περιοχών με Περιβαλλοντική Ιστορικότητα. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Λευκωσία
- Νικολαΐδου, Δ (2023) Μελέτη Ταυτοποίησης και Αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης του πολιτιστικού αποθέματος της περιοχής: Έντυπη και Ψηφιακή Βάση Κατηγοριοποιημένων Δεδομένων. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Λευκωσία
- Οργανισμός Ανάπτυξης Σητείας Α.Α.Ε. ΟΤΑ (2023) Φωτογραφικό Λεύκωμα Οικομουσείων Σητείας & Μαραθάσας. Δετοράκης Γ. ΑΕΒΕ
- Χατζηχριστοδούλου, Χ. (2022) Μουσειολογικής Μελέτης για το Κέντρο Πληροφόρησης Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Κληρονομιάς της περιοχής Λεμύθου στο πλαίσιο του έργου Eco.Muse Ανοικτών Οικομουσείων για την Ανάδειξη και Ήπια Ενίσχυση Περιοχών με Περιβαλλοντική Ιστορικότητα. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Λευκωσία
- Χαραλάμπους, Ν (2022) Μουσειολογικής Μελέτης για το Κέντρο Πληροφόρησης και εργαστήρια προβολής και ανάδειξης γεωργικών και αγροδιατροφικών προϊόντων Γαστρονομίας Τρεις Ελιές στο πλαίσιο του έργου Eco.Muse Ανοικτών Οικομουσείων για την Ανάδειξη και Ήπια Ενίσχυση Περιοχών με Περιβαλλοντική Ιστορικότητα. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Λευκωσία